

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra práva životního prostředí

Diplomová práce

**Ochrana životního prostředí v trestním právu (porovnání se
zahraníčními právními úpravami)**

Praha 2005

Vypracovala: Kateřina Moučková

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Vojtěch Stejskal, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci napsala samostatně a že jsem řádně vyznačila prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým. Použitou literaturu uvádím na konci diplomové práce.

Děkuji JUDr. Vojtěchu Stejskalovi, Ph. D. za konzultace a vedení mé diplomové práce.

V Praze, dne 14. listopadu 2005

Kateřina Moučková

Obsah

Obsah	1
Seznam použitých zkratk	2
1 Úvod	3
2 Obecně o právní odpovědnosti	3
2. 1 Právní odpovědnost	3
2. 2 Právní odpovědnost v ochraně životního prostředí	4
3 Příčiny a vývoj ochrany životního prostředí	5
4 Současná právní úprava	10
4. 1 Obecné skutkové podstaty	11
4. 2 Zvláštní skutkové podstaty	14
4. 3 Ostatní skutkové podstaty	30
5 Zahraniční právní úpravy	30
5. 1 Slovenská republika	30
5. 1. 1 Současná trestněprávní úprava	30
5. 1. 2 Úprava v novém trestním zákoně	33
5. 2 Německo	37
5. 2. 1 Úprava v trestním zákoně	36
5. 2. 2 Úprava v jiných zákonech	42
6 Mezinárodní úprava	44
6. 1 Úmluva Europol	44
6. 2 Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí	46
7 Evropská úprava	47
7. 1 Právo životního prostředí v právu ES	47
7. 2 Rozhodnutí Rady Evropské unie č. 2003/80	48
8 Exkurz ke správním deliktům (přestupkům) na úseku ochrany životního prostředí	52
8. 1 Rozdíly mezi trestným činem a správním deliktem (přestupkem)	53
8. 2 Přestupky na úseku ochrany životního prostředí	54
8. 3 Jiné správní delikty fyzických osob postihované na základě zavinění	55
8. 4 Správní delikty právnických a fyzických osob postihované zásadně bez ohledu na zavinění	56
8. 5 Správní disciplinární delikty a správní pořádkové delikty	57
9 Závěr	57
Seznam použité literatury	68

Seznam použitých zkratek

BGBI	- Bundesgesetzblatt (německá sbírka zákonů)
CITES	- Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (Convention of International Trade in Endangere Species of Wild Fauna and Flora)
ČIŽP	- Česká inspekce životního prostředí
ČNR	- Česká národní rada
EHS	- Evropské hospodářské společenství
ES	- Evropské společenství
MŽP	- Ministerstvo životního prostředí
OSN	- Organizace spojených národů
Sb.	- Sbírka zákonů
Sb. m. s.	- Sbírka mezinárodních smluv
SÚJB	- Státní úřad pro jadernou bezpečnost
StGB	- Strafgesetzbuch (německý trestní zákon)
TZ	- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
Zb.	- Zbierka
Z. z.	- Zbierka zakonov (slovenská sbírka zákonů)
ZPř	- zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

1 Úvod

Téma této diplomové práce jsem si vybrala proto, že životní prostředí, resp. příroda je mi velice blízké a není mi lhostejné, jakým způsobem se s ním v posledních letech zachází. I když je samozřejmě zaznamenán obrovský pokrok v ochraně životního prostředí než jak tomu bylo v dobách minulých (před listopadem 1989), přírodu – životní prostředí, resp. jeho složky je nutné chránit neustále.

Do jisté míry je životní prostředí schopno samo se vyrovnat se zatížením, které na něj ukládá člověk. S rozvojem ekonomiky, průmyslu a nových technologií vzrůstají nároky na životní prostředí a přibývá tak případů znečištění, ohrožení a poškození životního prostředí, resp. jeho jednotlivých složek, se kterým je nutno se vypořádat. Mnohá poškození životního prostředí jsou nevratná, dochází k velikým ztrátám na životním prostředí a je tak ohrožován i člověk, který je součástí životního prostředí jako ostatní organismy.

Chránit životní prostředí lze prostřednictvím různých nástrojů, z nichž právě právo, resp. trestní právo vystupuje v posledních letech do popředí. Zákon, konkrétně trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb.) stanoví, jaké jsou trestné činy proti životnímu prostředí a jaké tresty lze za jejich spáchání uložit.

Cílem této práce je rozbor a zhodnocení současné trestněprávní ochrany životního prostředí v České republice (s přihlédnutím k rekodifikaci trestního zákona), analýza ochrany životního prostředí prostřednictvím trestního práva v rámci úpravy mezinárodní a evropské a snaha o porovnání naší úpravy se zahraničními právními úpravami z této oblasti. Dále se ve své práci zmíním i o rozdílu mezi trestným činem a přestupkem na úseku ochrany životního prostředí.

Jako podklad ke zpracování této práce jsem použila dostupnou odbornou literaturu (učebnice, časopisy atd.), soudní judikaturu, právní předpisy a internet. Vzhledem k tomu, že část mé práce se týká zahraničních právních úprav, pracovala jsem i s prameny v jazyce slovenském a německém, které jsem překládala.

Tato práce vychází z právního stavu, který platil v České republice ke dni 14. listopadu 2005.

2 Obecně o právní odpovědnosti

2.1 Právní odpovědnost

V první řadě je třeba se zmínit o tom, co je to právní odpovědnost v ochraně životního prostředí, na jakých principech funguje a jaké jsou její druhy.

Právní odpovědnost je jen jedním druhem odpovědnosti. Z obecné teorie práva víme, že *právní odpovědnost* vzniká porušením povinnosti vyplývající z objektivního práva, tj. porušením platných právních norem. Porušení povinnosti s sebou nese újmu společensky významným a chráněným hodnotám a zájmům. K porušení povinnosti dojde tehdy, jestliže ten, kdo byl k něčemu povinen, se choval jinak, než se podle povinnosti chovat měl¹. Následek, který vzniká porušením povinnosti, spočívá zpravidla ve vzniku nové (sekundární) povinnosti, která má sankční charakter. Právní následky porušení povinnosti mohou být různé povahy, vždy však směřují k tomu, aby k porušování povinnosti nedocházelo a aby byly následky porušení povinnosti pokud možno napraveny. Právní odpovědností se tedy rozumí povinnost strpět za porušení povinnosti následky stanovené právními normami.

Právní odpovědnost můžeme dělit podle toho, zda se přihlíží k zavinění či nikoli, na *odpovědnost subjektivní*, tj. odpovědnost za zavinění (zkoumá se, zda odpovědný subjekt následek skutečně zavinil) a na *odpovědnost objektivní*, tj. odpovědnost bez ohledu na zavinění (zákon zde podmínku zavinění nevyžaduje, a tudíž se ani nezkoumá), kterou lze dále dělit na *objektivní odpovědnost absolutní* (= bez možnosti liberace – právní úprava nejen že nevyžaduje zavinění, ale odpovědný subjekt se nemůže v žádném případě své odpovědnosti zprostit). Tato objektivní odpovědnost absolutní postihuje zejména právnické osoby za správní delikt, proto se týká i práva životního prostředí (např. zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). Druhým typem objektivní odpovědnosti je *objektivní odpovědnost s přípustěním liberačních důvodů* (odpovědnostní subjekt se může odpovědnosti zprostit, pokud prokáže, že škoda - jiný škodlivý následek - nastala na základě některé ze skutečností, kterou zákon připustí jako liberační důvod).

2. 2 Právní odpovědnost v ochraně životního prostředí

Pokud předchozí zásady budeme aplikovat na právní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, znamená to, že právní odpovědnost v ochraně životního prostředí vzniká porušením ustanovení (platných právních norem) na ochranu životního prostředí. I zde se uplatňují obě dvě kategorie odpovědnosti, tedy jak odpovědnost subjektivní (za zavinění), tak odpovědnost objektivní (za následek).

¹ Boguszak J., Čapek J., Gerloch A. Teorie Práva. Praha: ASPI, 2003, s. 161 až 166

Jak je vidět, právní odpovědnost v ochraně životního prostředí v zásadě vychází z obecné právní úpravy odpovědnosti, má však některá specifika, což vyplývá zejména ze zvláštnosti jejího předmětu úpravy, kterým je životní prostředí. Základními principy právní odpovědnosti v ochraně životního prostředí jsou proto prevence (předcházení vzniku újmy na životním prostředí), náprava (uvedení do původního stavu či kompenzace) a sankce (mající aspekt represivní, reparační i preventivní). Zatímco princip sankční je odpovědnosti imanentní již z důvodů právních, pak principy prevenční a nápravné vycházejí spíše ze souvislostí věcných (spíše biologických).²

Právní odpovědnost v ochraně životního prostředí, označovaná též jako *ekologicko-právní odpovědnost*, v sobě zahrnuje *odpovědnost deliktní* a *odpovědnost za ztráty na životním prostředí* (odpovědnost za škodu a ekologickou újmu). Nás bude především zajímat odpovědnost deliktní, tj. odpovědnost za protiprávní jednání, tedy za takové jednání, kterým se porušují ustanovení na ochranu životního prostředí nebo jeho složek. Deliktní odpovědnost můžeme ještě dále dělit na *odpovědnost správní* (za správní delikty, tj. odpovědnost za veškerá protiprávní jednání porušující předpisy z oblasti správního práva, resp. z práva životního prostředí. Patří sem správní delikty fyzických osob – zejména přestupky – a správní delikty právnických a fyzických osob při výkonu jejich podnikatelské činnosti.) a na *odpovědnost trestní* (trestněprávní, odpovědnost za trestné činy), která je v současné době upravena na několika místech trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.) a kterou se budu zabývat později.

Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí se řadí mezi interdisciplinární obory, nejedná se tedy o samostatný právní obor.

Ještě nutno podotknout, že ačkoli trestní odpovědnost hraje v ochraně životního prostředí významnou, resp. klíčovou úlohu (zejména tím, že zastrahuje potencionální pachatele trestných činů proti životnímu prostředí), není tato odpovědnost nikde upravena zcela jednotně a komplexně.

3 Příčiny a vývoj ochrany životního prostředí v trestním právu

Příčiny a vývoj ochrany životního prostředí v trestním právu úzce souvisí s vývojem práva životního prostředí jako právního odvětví.

Zdravé životní prostředí a jeho stav je nejen biologickým a ekologickým, ale i ekonomickým a sociálním předpokladem existence člověka na Zemi.³

² Damohorský M. a kol. Právo životního prostředí. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 83

³ Blíže viz Damohorský M. a kol. Právo životního prostředí. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 4.

13027
V České Republice, resp. v bývalém Československu se o potřebě chránit životní prostředí začalo mluvit v průběhu 70. let minulého století⁴. Způsobily to poznatky o ohrožování a poškozování přírodních médií a ekosystémů v důsledku působení civilizačních vlivů. Od spontánních hnutí a prvních pokusů o ochranu přírody se postupně přecházelo a přechází ke komplexní a vědecky zdůvodněné ochraně celého životního prostředí⁵. Začínají se tak cíleně objevovat normy a instituty zaměřené na ochranu životního prostředí, tedy jeho složek, kterých ale až do roku 1989 nebylo mnoho, tudíž o skutečném počátku zákonodárství zaměřeném na ochranu životního prostředí můžeme mluvit právě až po roce 1989, kdy vývoj českého práva životního prostředí byl ovlivněn získáváním poznatků ze států s pokročilejší právní úpravou ochrany. Pramenem pro naše právo životního prostředí se stalo především právo životního prostředí států Evropského společenství. gcu

V současné době, kdy se rozvíjí věda a nejrůznější technologie, se zvětšuje potřeba společnosti na využívání přírodních zdrojů, likvidace nepotřebných věcí (odpadů) atd. Toto vše zatěžuje, ohrožuje a poškozuje životní prostředí a je potřeba se s tím vyrovnat tak, aby nedocházelo k trestným činům proti životnímu prostředí.

Negativní vlivy člověka na životní prostředí zejména v posledních dvou stoletích vedly k tomu, že se stát začal zabývat myšlenkami, jak tyto negativní vlivy omezovat či regulovat. Nástrojů ochrany životního prostředí existuje několik, např. v oblasti politické, ekonomické, přírodovědecké, vzdělávací, technické, hygienické, sociální aj. Podle § 9 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů, ochrana životního prostředí zahrnuje činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku.

V poslední době však hraje nezastupitelnou a nezbytnou úlohu právě právo a obzvláště právo trestní, které se, zejména pro svou odstrašující funkci, postupně stává nástrojem ochrany nejen lidského zdraví, ale i životního prostředí a jeho složek.

Jedna z hlavních příčin, proč se v poslední době dostává na poli ochrany životního prostředí do popředí trestní právo, je neustálý nárůst a zejména závažnost trestných činů spáchaných proti životnímu prostředí, které nemohou být sankcionovány na úrovni správního práva právě kvůli své závažnosti⁶. Trestní právo tak díky svému represivnímu

⁴ blíže viz Damohorský M. a kol. Právo životního prostředí. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 25 a násl.

⁵ blíže viz Damohorský M. a kol. Právo životního prostředí. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 5

⁶ Vláda České republiky svým usnesením ze dne 23. října 2000 vzala na vědomí Aktualizovanou koncepci boje proti organizovanému zločinu. Ministerstvo vnitra ve spolupráci s ministerstvem životního prostředí a dalšími správními úřady přistoupilo k formulaci základních východisek pro řešení organizované kriminality páchané na životním prostředí. Za tím účelem byla vytvořena meziresortní pracovní skupina. Na základě poznatků

charakteru je důležitým nástrojem pro ochranu životního prostředí. V České republice je na rozdíl od jiných států dosud pro účel ochrany životního prostředí a jeho složek využíváno nedostatečně. Tato problematika je u nás zatím stále řešena převážně prostřednictvím norem správního práva a využívá se tak správního trestání.

Co se vývoje trestněprávní ochrany týče, souvisí, jak už bylo uvedeno výše, s vývojem práva životního prostředí samotného. Od 80. let je viditelný v českém i světovém právu trend k využívání trestněprávních nástrojů v ochraně životního prostředí, a to zaváděním speciálních ustanovení (skutkových podstat) do národních trestních zákonů.

Omezeně bylo trestní právo jako nástroj ochrany životního prostředí využíváno již před rokem 1989, ale jednotlivé skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí byly zavedeny až po tomto roce.

V roce 1950 byl přijat první československý trestní zákon (ve Sbírce zákonů vyhlášen pod č. 86/1950). Co se trestněprávní odpovědnosti v ochraně životního prostředí týče, neobsahoval tento trestní zákon žádnou skutkovou podstatu trestného činu ohrožení nebo poškození životního prostředí. Protiprávní jednání fyzických osob na úseku ochrany životního prostředí bylo možno stíhat prostřednictvím obecně koncipovaných skutkových podstat trestných činů zneužití vlastnického práva (§ 133), obecného ohrožení (§ 190 až 192), poškození cizí věci (§ 255) nebo podle speciálněji koncipovaných skutkových podstat trestného činu šíření nakažlivé choroby živočichů a rostlin (§ 201 a § 202) a trestného činu pytláctví (§ 256).

Trestněprávní ochrana životního prostředí a jeho složek mohla být realizována především u obecně vymezených skutkových podstat. Většinou se tak ale vůbec nedělo, neboť na stupni celospolečenské důležitosti stíhání trestných činů byla deliktní jednání proti životnímu prostředí a jeho jednotlivým složkám řazena mnohem níže než např. trestné činy proti republice, proti hospodářské soustavě nebo proti pořádku ve věcech veřejných, a proto se zřídkakdy vůbec dostala před soud. Jednoduše lze shrnout, že problémy ochrany životního prostředí tehdy nebyly aktuální.

Ani druhý československý trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb.), který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1962, v celém rozsahu nahradil trestní zákon č. 86/1950 Sb., a který v podobě mnoha novelizací je platný dodnes, neobsahoval z počátku žádnou samostatnou skutkovou podstatu trestného činu ohrožení či poškození životního prostředí.

Do roku 1989 byla pro trestněprávní ochranu využívána jiná ustanovení (jiné skutkové postaty), pod která byly trestné činy proti životnímu prostředí subsumovány. Např. § 136 a § 137 platného

kontrolních orgánů působících v České Republice v oblasti životního prostředí byly zjištěny některé případy ohrožování a poškozování životního prostředí. Patří mezi ně především nelegální dovoz odpadů, nezákonný obchod s ohroženými a chráněnými druhy živočichů a rostlin a dále hospodaření v lesích – těžby dřeva prováděné v lesích v rozporu se zákonem a způsobem poškozujícím životní prostředí.

⁷ Názvy jednotlivých trestných činů a číslování paragrafů podle tehdy platného trestního zákona č. 86/1950.

trestního zákona ve 2. polovině 80. let minulého století "Poškození majetku v socialistickém vlastnictví". Při absenci speciální skutkové podstaty trestného činu proti životnímu prostředí byla většina závažných protiprávních jednání v této oblasti projednávána podle § 136, resp. častěji podle § 137. Poškození mohlo být způsobeno úmyslně ale i z nedbalosti. Trestní zákon vyžadoval způsobení škody, přičemž nerozlišoval mezi pojmy "škoda" a "újma". Pojmy "újma na životním prostředí" nebo "ekologická újma" tehdy v českém právu neexistovaly.

Dalším problémem z hlediska ochrany životního prostředí byl i objekt trestného činu. Vzhledem k systematickému zařazení trestných činů podle § 136 a § 137 do druhé hlavy zvláštní části trestního zákona mezi trestné činy hospodářské byl objektem těchto trestných činů zájem společnosti na ochraně majetku a zájem na ochraně jeho funkce (v případě projednávání skutku spočívajícího v zamoření rybníka chemickým odpadem pak soudy zajímala především výše způsobené škody rybářskému svazu, nikoliv následky na životním prostředí).⁸

Dalšími ustanoveními trestního zákona, která byla využívána před rokem 1989 na ochranu životního prostředí, jsou dodnes platná ustanovení o zneužívání moci veřejného činitele, obecné ohrožení, poškození cizí věci nebo zneužívání vlastnictví.

Speciální skutkovou podstatu trestného činu proti životnímu prostředí zavedl do našeho právního řádu (trestní zákon č. 140/1961) až zákon č. 159/1989 Sb. ze dne 13. prosince 1989 (účinnosti nabyl dne 1. února 1990), kterým se novelizoval trestní zákon. Tímto zákonem byly za §181 tehdy platného trestního zákona vloženy §181a a §181b a jejich společný název zněl "Ohrožení životního prostředí". Základní skutková podstata byla formulována velmi obecně a široce. Zákonodárce se snažil vycházet ze širokého komplexního přístupu k této problematice. §181a byl formulován pro trestné činy úmyslné, kde sankce za tento trestný čin činila podle základní skutkové podstaty (odstavec 1) odnětí svobody až na 3 léta nebo nápravné opatření nebo zákaz činnosti. Druhý a třetí odstavec obsahoval kvalifikovanou skutkovou podstatu, kde jako kritéria byly uvedeny pojmy "značná újma" a "újma velkého rozsahu". Sankce zde byly samozřejmě přísnější, jeden rok až šest let odnětí svobody (odstavec 2) a tři léta až osm let odnětí svobody (odstavec 3). Ustanovení §181b bylo formulováno pro trestné činy proti životnímu prostředí spáchané z nedbalosti a i tento paragraf obsahoval v odstavci 2. a 3. kvalifikovanou skutkovou podstatu.

Další novela trestního zákona, která se dotkla i trestněprávních ustanovení na ochranu životního prostředí, na sebe nenechala dlouho čekat. Byla provedena zákonem č. 175/1990 Sb. ze dne 2. května 1990. Novelizovány byly první odstavce obou paragrafů, tedy §181a a §181b, a to v tom smyslu, že skutkové podstaty byly formulovány ještě více obecněji než tomu bylo před touto novelou, kdy zákonodárce

⁸blíže viz Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002. s. 34 - 37.

alespoň vyčetl složky životního prostředí, kterých se trestný čin týká, oproti stavu po novele, kdy byl použit pouze výraz porušení "předpisů o ochraně životního prostředí". Dále doplnila i ochranu hospodaření s přírodními zdroji. Změny doznaly i sankce, již nebylo možné uložit nápravné opatření.

Oběma těmito novelám bylo společné to, že byly koncipovány velmi abstraktně a nekonkrétně, skutkové podstaty byly příliš neurčité (chyběl v nich přesný popis znaků trestného činu) a dále že užívaly výraz "životní prostředí", který nebyl v té době v českém právu definován (definici přinesl až později zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí v §2), což činilo v praxi nemalé problémy. Dalším nedostatkem bylo již jednou zmíněné použití pojmů "značná újma" a "újma velkého rozsahu" v kvalifikovaných skutkových podstatách, jelikož nebylo zřejmé, zda se jedná o újmu ekologickou či ekonomickou, ani to, zda se má analogicky použít ustanovení trestního zákona o škodě.⁹ Další překážkou související s odpovídajícím postihem pachatelů byla potřeba zpracování znaleckého posudku pro posouzení, zda se stal trestný čin. Kvalitních odborníků – znalců je však dosud v oboru nedostatek a často se jedná o pracovníky České inspekce životního prostředí, která ve většině případů podává podnět k trestnímu stíhání. Toho využívají obhájci pachatelů k namítnutí podjatosti (s tímto problémem se v určité míře setkáváme i dnes).

Tyto nedostatky a k tomu ještě malá zkušenost orgánů činných v trestním řízení s touto kategorií kriminality měly za následek, že ustanovení trestního zákona na ochranu životního prostředí nebyla v uplynulé době téměř využita.¹⁰ Spíše se v praxi používal § 179 „Obecné ohrožení“, který však nebyl dostačující. V případě trestného činu „Obecné ohrožení“ se jedná vždy o bezpečnost či život lidí, ovšem je třeba chránit i samotné životní prostředí, protože je řada závažných případů, kdy bezpečnost lidí sice není přímo ohrožena, avšak poškození okolního životního prostředí přesto snižuje kvalitu jejich života a ve svých dlouhodobých důsledcích ohrožuje rovněž jejich zdraví.¹¹

Další z novel (zákon č. 238/1999 Sb., ze dne 19. října 1999) trestního zákona, která se týkala též životního prostředí, řešila postavení veřejných stráží jako veřejných činitelů. Do §89 odst. 9 TZ byla vložena nová věta, která zněla "Při výkonu oprávnění a pravomocí podle zvláštních předpisů je veřejným činitelem také fyzická osoba, která byla ustanovena lesní stráží, vodní stráží, stráží přírody, mysliveckou stráží nebo rybářskou stráží". Zmíněnými zvláštními předpisy byly zákon o lesích, zákon o myslivosti, zákon o ochraně přírody a krajiny a zákon o rybářství, všechny ve znění pozdějších předpisů platných v té době. Veřejná stráž se tak stala také veřejným činitelem, což mělo za následek její zvýšenou trestněprávní ochranu a zároveň i odpovědnost a mezi trestné činy, které se týkají životního prostředí, se od té doby začaly řadit i trestné činy veřejných činitelů

⁹ Damohorský M. a kol. Právo životního prostředí. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. s. 66

¹⁰ tamtéž

¹¹ Stejskal V. → podle ?

(§158 – zneužívání pravomoci veřejného činitele, §159 – maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti). Nutno ale dodat, že v současné době již vodní stráž neexistuje. Nový vodní zákon č. 254/2001 Sb. narozdíl od předcházející právní úpravy tento institut neupravuje.

Platná

4 Současná právní úprava

Výše uvedené novely byly pouze dílčími zásahy do trestněprávní ochrany životního prostředí. Podstatnou a zásadní změnu a současnou trestně právní úpravu přinesl až zákon č. 134/2002 Sb. ze dne 15. března 2002, i když i zde se jedná opět o dílčí novelu na místo rekodifikace trestních kodexů.¹² Tento zákon zavádí do trestního zákona mj. některé nové skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí - § 181c TZ Poškození lesa těžbou, § 181e TZ Nakládání s nebezpečnými odpady, § 181f až § 181h TZ Neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami - a dále podstatným způsobem novelizuje (dá se říci, že zcela mění) i skutkovou podstatu trestného činu Ohrožení a poškození životního prostředí podle ustanovení § 181a a 181b TZ. O tyto nové trestné činy byl zároveň rozšířen výčet uvedený v § 66 trestního zákona, upravující účinnou lítost.¹³

Důvodem této novely byla vedle dalších i harmonizace českého práva s právem Evropské unie a zároveň tak byly splněny závazky vyplývající pro Českou Republiku z mezinárodních smluv.

tr. V rámci současné trestněprávní úpravy lze skutkové podstaty použitelné pro trestání činů proti životnímu prostředí dělit v zásadě do tří skupin.¹⁴ *x*

Obecné skutkové podstaty, které jsou široce využitelné pro sankcionování činů proti zájmům na ochraně životního prostředí jako takového. Patří sem trestný čin "Ohrožení a poškození životního prostředí" podle § 181a a 181b TZ.

Zvláštní skutkové podstaty, které jsou aplikovatelné jen pro určité dílčí problémy ve speciálních případech, např. "Poškození lesa těžbou" (§ 181c TZ), "Nakládání s nebezpečnými odpady" (§ 181e TZ), "Neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami" (§ 181f až § 181h TZ), "Poškození a ohrožování provozu obecně prospěšného zařízení" (§182 až § 184 TZ), "Nedovolená výroba a držení radioaktivního materiálu a vysoce nebezpečné látky" (§ 186 TZ), "Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů" (§ 187 a § 188 TZ), "Šíření nakažlivých nemocí u zvířat či rostlin" (§ 191 a § 192 TZ), "Pytláctví" (§ 178a TZ) nebo "Týrání zvířat" (§ 203 TZ).

¹² Kafka A. Trestné činy proti životnímu prostředí. Právní rádce 3/2003, s. 54 až 57

¹³ Kafka A. Trestné činy proti životnímu prostředí. Právní rádce.3/2003, s. 54 až 57

¹⁴ S tímto dělením se můžeme setkat i v dalších publikacích týkajících se tohoto tématu.

Ve shodě s...

Ostatní skutkové podstaty, které jsou použitelné také ve prospěch ochrany životního prostředí, např. "Zneužívání pravomoci veřejného činitele" (§ 158 TZ), "Obecné ohrožení" (§ 179 a § 180 TZ), "Poškození cizí věci" (§ 257 TZ) nebo "Zneužívání vlastnictví" (§ 258 TZ). Jedná se o takové trestné činy, jejichž objektem ochrany není životní prostředí nebo jeho jednotlivé složky, ale úplně jiné společenské hodnoty a zájmy, např. zdraví, majetek, veřejný pořádek atd. V rámci takto koncipovaných skutkových podstat může být ale poskytnuta ochrana i jednotlivým složkám životního prostředí a jejich prvkům¹⁵

Výše uvedené skutkové podstaty spadají do různých hlav trestního zákona. Obecná skutková podstata obsažená v § 181a a § 181b TZ je zařazena v hlavě čtvrté "Trestné činy obecně nebezpečné". Český trestní zákon tudíž nemá samostatnou hlavu, která by obsahovala a sjednocovala všechny nebo alespoň většinu ustanovení skutkových podstat trestných činů, které by se mohly týkat ochrany životního prostředí a jeho jednotlivých složek.¹⁶

4. 1 Obecné skutkové podstaty

Jak jsem již uvedla výše, do této skupiny patří trestný čin "*Ohrožení a poškození životního prostředí*" podle § 181a a 181b TZ. Zákon č. 134/2002 Sb., který novelizoval trestní zákon, tato ustanovení upřesnil, konkretizoval některé jejich zákonné znaky a zavedl možnost trestního postihu za poškození nebo ohrožování životního prostředí nejen jako celku, ale i jeho jednotlivých složek.

Podstatnou změnou, kterou tato novela přináší, je to, že z dosud ohrožovacího deliktu (v dosavadní úpravě stačilo vydat životní prostředí v nebezpečí poškození) se stal delikt poruchový (i přesto, že jsou systematicky zařazeny mezi trestné činy ohrožovací), musí jít již o poškození životního prostředí.

K naplnění této skutkové podstaty musí být dány dva základní předpoklady, tedy 1) protiprávnost jednání pachatele a 2) nežádoucí stav, tj. ohrožení či poškození životního prostředí jako celku nebo jeho složek. Příčinná souvislost tak musí být jednak mezi pachatelovým protiprávním jednáním a poškozením složek životního prostředí (půdy, vody, ovzduší, lesa apod.), jednak mezi tímto poškozením a ohrožením společenstev nebo populací volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin¹⁷.

Ustanovení § 181a TZ, resp. § 181b TZ je trestněprávní normou s tzv. blanketní dispozicí, protože odkazuje alternativně na právní předpisy o ochraně životního prostředí nebo na předpisy o ochraně a

¹⁵ Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002. s. 40

¹⁶ Damohorský M. a kol. Právo životního prostředí. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2003. s. 66 až 67

¹⁷ Šámal P., Púry F., Rizman S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1087 až 1100

využívání přírodních zdrojů. To umožňuje, aby při změně těchto předpisů regulujících oblast ochrany životního prostředí, nemuselo docházet i ke změně trestněprávní úpravy.

Důsledkem porušení výše uvedených předpisů je ohrožení společenstva nebo populace volně žijících živočichů nebo planě rostoucích rostlin (musí být dána příčinná souvislost mezi porušením předpisů a tímto ohrožením). Nezbytným znakem poškození životního prostředí je, že k ohrožení dojde na větším území¹⁸, na zvláště chráněném území¹⁹ nebo ve vodním zdroji, u něhož je stanoveno ochranné pásmo²⁰. Nemusí zde ovšem dojít k trestnému činu. Podstatné je, že se na uvedených místech projeví důsledky pachatelova jednání, kterým znečistí nebo jinak poškodí některou ze složek životního prostředí, při čemž k následnému ohrožení společenstva nebo populace volně žijících živočichů nebo planě rostoucích rostlin dojde tím, že se tam poškozená složka životního prostředí dostane přirozenou cestou (např. odtokem znečištěné vody z potoka atd.).

Novinkou oproti předchozí právní úpravě je potrestání jednání, kdy pachatel poškození životního prostředí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění (tohoto poškození), tak jak je tomu u skutkové podstaty trestného činu obecného ohrožení podle § 179 a § 180 TZ.

Další změnou v § 181a TZ je zakotvení legální definice toho, co se považuje za poškození životního prostředí.

Změnu zaznamenala i trestní sankce. Oproti předchozí úpravě přibyl k trestu odnětí svobody až na tři roky nebo zákazu činnosti ještě peněžitý trest.

Zcela přeformulovány byly i odstavce 2 a 3 § 181a TZ, kdy podle současné trestněprávní úpravy je přísněji (v odst. 2 odnětí svobody na jeden rok až pět let) potrestán pachatel, spáchá-li trestný čin opětovně, způsobí-li takovým činem dlouhodobé²¹ nebo trvalé²² poškození životního prostředí nebo způsobí-li takovým činem poškození životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady ve značném rozsahu (podle § 89 odst. 11 TZ se jedná o náklady dosahující částky nejméně 500 000 Kč). V odst. 3 § 181a TZ je stanoven přísnější postih (odnětí svobody na dvě léta až osm let) pro zvláště chráněná území a ochranná pásma vodních zdrojů za předpokladu jejich závažného poškození v takové míře, že tím zanikne nebo je značně oslaben důvod pro zvláštní ochranu takového území a nebo způsobí-li pachatel takovým činem poškození životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady ve velkém rozsahu (tedy ve výši nejméně 5 000 000,- Kč - § 89 odst. 11 TZ).

Hydrologie

¹⁸ § 181d TZ

¹⁹ § 14 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

²⁰ § 2 odst. 4 zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon)

²¹ Dlouhodobé poškození životního prostředí se svým významem, rozsahem a intenzitou blíží trvalému poškození, ale nepředstavuje nevratný proces.

²² Za trvalé poškození životního prostředí se považuje poškození takového charakteru, rozsahu a intenzity, že již není možné uvést poškozenou složku životního prostředí do téhož stavu, v jakém byla před jejím poškozením. Jde v podstatě o nevratný proces.

Trestní zákon nestanoví obsah ani rozsah pojmů "značná újma na životním prostředí" a "újma velkého rozsahu na životním prostředí" podle § 181a odst. 2 a odst. 3 TZ. Tyto pojmy zahrnují nejen újmu majetkovou, tj. skutečnou škodu, ale i další, tj. ekologické újmy²³. Tam, kde je možno obsah i rozsah těchto pojmů v konkrétním případě určitým způsobem vymezit (např. újma velkého rozsahu na životním prostředí), lze pro určení výše újmy na životním prostředí obdobně užít hledisek uvedených v § 89 odst. 11 TZ pro stanovení značné škody a škody velkého rozsahu. Protože dosud nebyl vydán zvláštní předpis, který by měl podle § 27 odst. 1 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů, stanovit způsob výpočtu ekologické újmy a další podrobnosti, je třeba při posuzování rozsahu značné újmy na životním prostředí a újmy velkého rozsahu na životním prostředí zpravidla vycházet ze znaleckého posudku jako jednoho z důkazů podle § 89 odst. 2 trestního řádu.

Z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. 274/2001: Trestní zákon nestanoví obsah ani rozsah obecných pojmů „značná újma na životním prostředí“ nebo „újma velkého rozsahu na životním prostředí“. Soudní praxe vykládá tyto pojmy tak, že zahrnují jak újmu majetkovou, tj. škodu, tak i další, tj. ekologické újmy. Škodou se rozumí újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného a spočívá ve zmenšení jeho majetkového stavu. Objektivně je vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi, a je tedy napravitelná poskytnutím majetkového plnění, především penězi. Za skutečnou škodu je nutno považovat takovou újmu, která znamená zmenšení majetkového stavu poškozeného oproti stavu před škodnou událostí a která představuje majetkové hodnoty, jež je nutno vynaložit k uvedení do předešlého stavu. Také uvedení do předešlého stavu je však vyčíslitelné v penězích a představuje hodnotu účelně vynaložených nákladů na uvedení věci v předešlý stav. Škodou velkého rozsahu ve smyslu § 89 odst. 11 TZ je škoda dosahující nejméně 5.000.000,- Kč. Tam, kde je možno obsah i rozsah pojmu v konkrétním případě (např. újma velkého rozsahu) určitým způsobem kvantifikovat, je možno se obdobně řídit hledisky uvedenými v citovaném ustanovení trestního zákona. Pokud jde o ekologickou újmu zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů, uvádí v § 27 odst. 1, že ji lze nahradit jiným způsobem (náhradní plnění) a není-li to možné, lze tuto újmu nahradit v penězích, přičemž se nevylučuje souběh těchto náhrad. Je tedy i ze zákonné úpravy evidentní, že i vyčíslení ekologické újmy velkého rozsahu je možné v penězích. Lze přisvědčit tomu, že nelze celou ekologickou újmu vyčíslit jen majetkově, tj. v penězích.

Ustanovení § 181a TZ je formulováno pro úmyslný trestný čin.

Nedbalostní forma této skutkové podstaty se nalází v § 181b TZ. Kvalifikovaná skutková podstata v odst. 2 písm. a) se váže k poškození

²³ Ekologická újma je definována v § 10 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů, jako ztráta nebo oslabení přirozených funkcí ekosystémů, vznikající poškozením jejich složek nebo narušením vnitřních vazeb a procesů v důsledku lidské činnosti.

životního prostředí z důvodu porušení důležité povinnosti pachatele vyplývající z jeho zaměstnání.

Na závěr ještě dodám, že pachatelem tohoto trestného činu se může stát ten, kdo v době spáchání trestného činu dovršil patnáctý rok svého věku²⁴ a je příčetný²⁵.

4. 2 Zvláštní skutkové podstaty

§ 178a "Pytláctví"

Stávající dikce tohoto ustanovení byla zavedena zákonem č. 92/1998 Sb., který novelizoval trestní zákon. Tato novela byla reakcí na nárůst organizovaného pytláctví motivovaného snahou získat majetkový prospěch²⁶.

Objektem je zde ochrana přírody, resp. volně žijících ryb a zvěře a dále i vlastnictví k ulovené zvěři nebo rybám, ochrana práva myslivosti a výkonu rybářského práva.

Právo myslivosti je definováno v zákoně č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů, v § 2 písm. h) jako souhrn práv a povinností zvěř chránit, cílevědomě chovat, lovit, přivlastňovat si ulovenou nebo nalezenou uhynulou zvěř, její vývojová stadia a shozy paroží, jakož i užívat k tomu v nezbytné míře honebních pozemků.

Rybářským právem je podle zákona č. 99/2004 Sb., o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské strážní, ochraně mořských rybolovných zdrojů a o změně některých zákonů (zákon o rybářství), oprávnění a povinnost plánovitě chovat, chránit a lovit ryby a jiné vodní živočichy v tekoucích vodách a ulovené ryby a vodní živočichy si přivlastňovat, jakož i oprávnění užívat k tomu v nezbytné míře pobřežní pozemky. Rybářské právo je možno vykonávat jen v rybářských revírech, jimiž jsou tekoucí vody.

K výkonu práva myslivosti nebo rybářského práva jsou oprávněny pouze osoby, které jsou k tomu zvlášť zmocněny (členové myslivecké nebo rybářské strážní) a osoby mající k tomu zvláštní povolení.

Jedním ze znaků trestnosti je neoprávněnost lovu. Neoprávněně loví zvěř²⁷ nebo ryby ten, kdo k tomu není povolán a ani nemá k takovéto činnosti zvláštní povolení. Tento znak ("neoprávněně loví zvěř") může být naplněn i na pozemcích nehonebních²⁸. Lovem zvěře nebo ryb je jakákoliv činnost směřující ke skolení či chycení zvěře nebo ryb, a to i v případě, že pachatel chycenou zvěř pustí.

²⁴ § 11 TZ

²⁵ § 12 TZ

²⁶ Šámal P., Púry F., Rízman S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1062 až 1066

²⁷ Trestné je neoprávněně lovení zvěře – definice zvěře v § 19 z. o myslivosti – a ne kteréhokoli živočicha.

²⁸ Definice a contrario – honební pozemky jsou definovány v § 57 až 60 zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů.

Za tento trestný čin může být pachatel podle odst. 1 potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem nebo zákazem činnosti nebo propadnutím věci.

Kvalifikovaná skutková podstata se nachází v odst. 2, podle kterého je pachatel přísněji potrestán (odnětí svobody na šest měsíců až pět let nebo propadnutí věci).

V rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. dubna 1997 R 1/1998 – I shledal soud neoprávněným zásahem do práva myslivosti a tedy trestným činem pytláctví podle § 178a TZ jednání tří obviněných, kteří neměli oprávnění k výkonu práva myslivosti, záležící v ježdění automobilem po honitbě se záměrem vyhledat a skolit zvěř.

Otázkou na závěr k tomuto ustanovení je správnost zařazení tohoto trestného činu na konec hlavy třetí, oddílu šestého "Jiná rušení činnosti státního orgánu", vzhledem k tomu, že objektem ochrany je i majetek – vlastnictví k ulovené zvěři nebo rybám. V novém trestním zákoně se počítá se zařazením této skutkové podstaty do hlavy VIII. "Trestné činy proti životnímu prostředí". (Blíže k tomuto tématu viz níže.)

§ 181c TZ "Poškození lesa těžbou"

Toto ustanovení třeba považovat za tzv. privilegovanou skutkovou postatu ve vztahu k trestným činům ohrožení a poškození životního prostředí podle § 181a a 181b TZ. Oproti obecně pojaté formulaci v těchto paragrafech vymezuje ustanovení § 181c konkrétní činnost podléhající trestnímu postihu, a to protiprávní těžbu lesních porostů od určité hranice. Ta je ovšem sankcionována mírněji (odnětí svobody až na dvě léta nebo zákaz činnosti nebo peněžitý trest) než v § 181a a § 181b TZ²⁹.

Tuto speciální úpravu si podle důvodové zprávy k zákonu č. 134/2002 Sb., kterým došlo k novelizaci trestního zákona v tomto směru, vyžádala potřeba dosáhnout náležitého potrestání společensky nežádoucí těžby, která vede až k devastaci lesů (les nemůže plnit rozličné ekologické funkce - protierozní, vodoochrannou, klimatickou, krajinnotvornou, ochranu biologické rozmanitosti atd.) v České republice, přičemž původní, příliš obecná ustanovení § 181a a § 181b TZ neumožňovala dostatečné využívání trestního postihu.

Jednání pachatele (postihováno je jednání úmyslné i nedbalostní) zde spočívá v těžbě lesních porostů, která byla provedena v rozporu s právními předpisy. Není zapotřebí prokazovat možnost způsobení závažného poškození lesa, postačuje pouhé způsobení holiny či proředění lesního porostu v rozporu se zákonem. Co jsou to lesy a lesní prostory definuje zákon č. 289/1995 Sb., o lesích. Z hlediska trestní odpovědnosti není podstatné, do jaké kategorie patří les, jehož součástí je postižený porost.

V důsledku protiprávní těžby mohou tedy nastat alternativně dva případy, a to buď 1) vznik holé seče, což je odstranění veškerého lesního porostu, což les a jeho funkci bezprostředně ohrožuje nebo, 2)

²⁹ Šámal P., Půry F., Rizman S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1103 až 1106

proředění lesního porostu pod hranici zakmenění stanovenou zvláštním předpisem³⁰. K některému z těchto důsledků pak musí dojít na celkové větší ploše lesa, kterou se podle § 181d odst. 2 TZ rozumí plocha o výměře větší než 1,5 ha. V důvodové zprávě k tomuto paragrafu se píše, že "vznik větších nebo souvisejících holin, resp. holých sečí, v lesích vede k přímému ohrožení lesa, neboť jsou následně obtížně zalesnitelné, a kromě toho větší holiny vedou k ohrožení lesních porostů". Z toho lze dovodit, že celková větší plocha ve výměře větší než 1,5 ha musí být souvislá, tj. nelze k ní dospět součtem prostorově oddělených menších ploch lesa (resp. holin nebo nadměrně proředených částí).

To se jeví v současnosti jako závažný problém, protože přibývá případů, kdy dochází k neoprávněné těžbě lesních porostů právě na prostorově oddělených menších plochách lesa, dochází tak k ohrožení lesa, ale pachatele nelze trestněprávně postihnout, jelikož se nejedná o trestný čin podle § 181c TZ. Na místě může být jen případná odpovědnost za přešůpek nebo jiný správní delikt. Toto by měla odstranit připravovaná rekonstrukce trestního zákona, která počítá s tím, že napříště se budou jednotlivé zasažené plochy lesa počítat.

Také u tohoto trestného činu je přísněji postihována speciální recidiva (§ 181c odst. 2 písm. a) TZ). Přísněji potrestán bude rovněž pachatel, který spáchá čin na značné ploše lesa (§ 181c odst. 2 písm. b) TZ), tedy na ploše větší než tři hektary (§ 181d odst. 2 TZ)

I v tomto případě se jedná o trestněprávní normu s blanketní dispozicí, protože podmiňuje trestní odpovědnost provedením těžby v rozporu s právními předpisy, jimiž je zejména již zmíněný zákon o lesích (č. 258/1995 Sb.).

Z rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích 40/2003 ze dne 27. listopadu 2002: Pachatel trestného činu poškozování lesa těžbou podle § 181c TZ naplní znak spočívající ve způsobení vzniku holé seče na celkové větší ploše lesa ve smyslu § 181d odst. 2 TZ i v případě, kdy o holou seč vytvořenou vlastní těžbou, byť o ploše menší než stanovené zákonem, rozšíří již existující holou seč a teprve tak vytvoří souvislou holou seč o rozloze přesahující stanovenou hranici. Škodlivé účinky pro lesní porost, jimž má být lesním zákonem (zákon č. 258/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů) a ustanovením § 181c TZ zabráněno, nastávají až tehdy, když holá seč či proředění porostu pod stanovenou hranici tvoří souvislou plochu, která přesahuje přípustnou rozlohu (§ 181d odst. 2 TZ). Proto nelze při posuzování, zda jsou splněny příslušné znaky citovaných ustanovení trestního zákona, počítat plochy jednotlivých holých sečí či proředění porostu, jestliže tyto jednotlivé plochy spolu nesousedí, jsou odděleny nedotčeným porostem či dokonce jsou vzdáleny natolik, že leží v různých katastrálních územích. Naproti tomu lze počítat plochu proředění porostu pod stanovenou hranici a plochu holé seče, pokud spolu tvoří souvislou plochu, neboť škodlivé účinky nastávají jak v případě holé seče, tak i v případě proředění porostu pod stanovenou hranici.

³⁰ Tato hranice je uvedena v § 31 odst. 4 lesního zákona.

Ještě bych ráda upozornila, že před nabytím účinnosti zákona č. 134/2002 Sb., který zavedl do trestního zákona tuto a ostatní zvláštní skutkové podstaty trestných činů na ochranu životního prostředí, tj. do 1. 7. 2002, bylo jednání, které by v současnosti naplňovalo skutkovou podstatu trestného činu podle § 181c TZ, posuzováno jako trestný čin „Ohrožení životního prostředí“ podle § 181a TZ (ve znění trestního zákona před novelizací zákonem č. 134/2002). Vyplývá to z logiky věci. V době kdy neexistovala zvláštní skutková podstata, byla jednání, která ohrožovala životní prostředí nějakým „zvláštním“ způsobem, posuzována podle obecných ustanovení na ochranu životního prostředí.

Stalo se tak např. rozhodnutím Okresního soudu ve Vsetíně ze dne 15. 9. 2000, kterým byli dva obvinění uznáni vinnými trestným činem ohrožení životního prostředí podle § 181a odst. 1, 3 TZ, který podle rozsudku spáchali tím, že od poloviny měsíce listopadu 1998 do poloviny měsíce ledna 1999 provedli v rozporu s platným lesním hospodářským plánem neoprávněnou těžbu dřevní hmoty holosečí v celkovém množství 1.415 m³, čímž vznikly holiny o velikosti 3.601 m², 5.882 m² a 16.533 m², a takto závažným způsobem porušili ustanovení § 31 odst. 2 zákona č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, v důsledku čehož došlo k narušení půdního krytu, vytvoření rýh a zvýšenému nebezpečí působení erozivní činnosti vody, k narušení stability stěn okolních lesních porostů a tím kváznému poškození i ohrožení životního prostředí v lesích. Výše uvedeným jednáním byla způsobena škoda na životním prostředí ve výši 12.206.283,- Kč.

§ 181d TZ "Společné ustanovení"

V tomto paragrafu je formulováno společné ustanovení, jež je nezbytné pro aplikaci § 181a, § 181b a § 181c TZ. Stanoví se zde určitá kritéria z hlediska územního, jež jsou určující pro oddělení trestného činu od správního deliktu. Tento paragraf tedy obsahuje legální definice některých pojmů.

Zde konkretizované pojmy jsou formálními znaky příslušných skutkových podstat, proto pokud nedosahují zde uvedených hodnot, nepřichází trestní odpovědnost za tyto trestné činy v úvahu a na místě může být jen případná odpovědnost za přešůpek nebo jiný správní delikt.

§ 181e TZ "Nakládání s nebezpečnými odpady"

Ve vztahu k trestným činům podle § 181a a § 181b TZ se v této skutkové podstatě jedná o další specifický případ ohrožení a poškozování životního prostředí. Lze tak účinněji postihovat pachatele za porušování právních předpisů v oblasti nakládání s nebezpečnými odpady, které mohou závažným způsobem ohrozit nebo poškodit životní prostředí, zejména pak některé jeho složky³¹.

³¹ Šámal P., Púry F., Rizman S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1109 až 1116

Pro vznik trestnosti musí být současně splněny dvě podmínky: 1) nakládání s nebezpečnými odpady v rozporu s předpisy o nakládání s odpady (postihováno je jednání jak úmyslné tak nedbalostní) a 2) poškození nebo ohrožení životního prostředí. Oba uvedené znaky jsou stanoveny kumulativně, proto musí být splněny zároveň.

Co se rozumí odpadem, je definováno v § 3 odst. 1 zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech (zákon stanovuje povinnosti při dovozu, vývozu a tranzitní přepravě odpadů, povinnosti při nakládání s odpady, zakotvuje způsob evidence a ohlašování odpadů a vymezuje výkon státní správy v oblasti nakládání s odpady). Skutková podstata trestného činu podle § 181e TZ ovšem nedopadá na nakládání s jakýmkoli odpady, ale jen s odpady nebezpečnými. Nakládání s ostatními odpady, pokud by jeho důsledkem bylo poškození životního prostředí (ve smyslu legální definice podle § 181a TZ), by bylo možné za splnění ostatních podmínek postihnout jen jako trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí podle § 181a nebo § 181b TZ.

Nebezpečné odpady jsou podle § 4 písm. a) zákona o odpadech odpady uvedené v Seznamu nebezpečných odpadů uvedeném v prováděcím právním předpise a jakýkoli jiný odpad vykazující jednu nebo více nebezpečných vlastností uvedených v příloze č. 2 k zákonu o odpadech. Takovými vlastnostmi podle výše zmíněné přílohy jsou např. výbušnost, oxidační schopnost, vysoká hořlavost, škodlivost zdraví, toxicita, karcinogenita aj.

Výčet způsobů nakládání s nebezpečnými odpady obsažený v § 181e odst. 1 TZ, které jsou podmínkou trestnosti, je pouze demonstrativní. Logicky to vyplývá z dikce slov "nebo jinak s nimi nakládá". Oním "jiným nakládáním" s nebezpečnými odpady mohou být všechny ostatní způsoby kromě ukládání, odkládání a přepravování, a to např. jejich shromažďování, soustřeďování, sběr, výkup, třídění, skladování, úprava, využívání a odstraňování³².

V odst. 2 se jedná o samostatnou skutkovou podstatu. Chráněn je zde rovněž zájem na ochraně životního prostředí, a to před svévolným dovozem nebo vývozem nebezpečného odpadu přes hranice státu. Tím jsou nepřímo chráněny i mezinárodní závazky České republiky v oblasti nakládání s nebezpečnými odpady.

Tímto ustanovením je rovněž plněn i požadavek Basilejské úmluvy o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování, publikovaná pod č. 100/1994 Sb. Ustanovení §181e TZ je provedením některých závazků České republiky vyplývajících z této úmluvy. Doplněním tohoto ustanovení do trestního zákona byl zároveň splněn požadavek Evropské unie na doplnění trestněprávní úpravy v této oblasti.

Pachatel tohoto trestného činu může být potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem. Zvýšená sazba trestu odnětí svobody je u kvalifikovaných skutkových podstat v odstavci 3. a 4.

³² viz § 4 písm. d) zákona o odpadech.

"Neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami"

§ 181f TZ

Tato ustanovení byla do trestního zákona také zařazena novelou č. 134/2002 a poskytují trestněprávní ochranu tzv. živým složkám přírody, resp. životního prostředí, před některými škodlivými způsoby nakládání. Jde zejména o jednání, jež jsou nebezpečná pro přežití ohrožených druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin.

Zavedením těchto skutkových podstat do trestního zákona zároveň Česká republika splnila své závazky vyplývající z mezinárodních smluv, především z Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (tzv. Úmluva CITES), publikovaná pod č. 572/1992 Sb.

Ochrany zde požívají zvláště chráněné druhy živočichů nebo rostlin nebo exempláře ohroženého druhu, a to před takovými způsoby nakládání, které je dále ohrožují a jsou prováděny ve větším rozsahu nebo opakovaně. Předmětem útoku je jednak chráněný druh volně žijícího živočicha nebo planě rostoucí rostliny podle zákona č. 114/1992 Sb. nebo exemplář ohroženého druhu CITES.

U zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin jde o to, že je jim poskytována zvláštní ochrana podle zvláštních právních předpisů. Jde především o zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, který vymezuje pojem zvláště chráněné rostliny a živočicha. Podle § 48 odst. 1 tohoto zákona platí, že druhy rostlin a živočichů, které jsou ohrožené nebo vzácné, vědecky či kulturně velmi významné, lze vyhlásit za zvlášť chráněné. Zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů se podle stupně ohrožení dělí na kriticky ohrožené, silně ohrožené, ohrožené. Seznam a stupeň ohrožení zvláště chráněných rostlin a živočichů stanoví MŽP obecně závazným právním předpisem (vyhláška č. 395/1992 Sb.).

Definici pojmu „exemplář ohroženého druhu“ obsahoval zákon č. 16/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který byl vstupem České republiky do Evropské unie nahrazen zákonem č. 100/2004 Sb. Nyní je třeba vycházet z ustanovení Úmluvy CITES, na kterou navazují i předpisy práva ES, zejména nařízení Rady č. 338/1997/ES. Toto nařízení obsahuje v příloze A druhy přímo ohrožené vyhubením, pro něž platí zákaz obchodního využívání. V příloze B a C jsou druhy, které je možné vyvážet nebo dovážet pouze na základě povolení nebo potvrzení, jež mají být vydávána jen v případech, kdy mezinárodní obchod neohrožuje druh na přežití a je v souladu s principem trvale udržitelného využívání přírodních zdrojů. V příloze D jsou druhy, jejichž dovoz je pouze monitorován na základě oznámení o dovozu předkládaných dovozci. Za ohrožené druhy živočichů a rostlin se tedy považují druhy, které 1) jsou přímo ohroženy vyhubením, 2) je nutno chránit usměrňováním dovozu a vývozu, aby nedošlo k jejich ohrožení vyhubením, nebo za účelem ochrany jiných ohrožených druhů, 3) jsou chráněny na návrh státu, jenž je členem Úmluvy CITES. Exemplář je živočich nebo rostlina ohroženého druhu, a to živý nebo neživý (v

případě neživého též jakákoli část těla nebo výrobek z takového živočicha nebo rostliny)³³.

K trestnosti se zde vyžaduje určitý způsob nakládání s jedincem zvláště chráněného druhu živočicha nebo rostliny nebo s exemplářem ohroženého druhu, který je v rozporu s právními předpisy. Jedná se o *usmrcení* (to se týká živočicha a znamená jeho zbavení života jakýmkoli způsobem), *zničení* (vztahuje se k rostlinám, rostlina zaniká jako součást živé přírody), *zpracovávání* (tím se myslí další nakládání s usmrceným živočichem nebo zničenou rostlinou), *dovoz, vývoz nebo převoz* (jde o přesun živočichů nebo rostlin z ciziny do České republiky nebo z České republiky do zahraničí anebo z ciziny přes Českou republiku do dalšího státu), *přechovávání* (majitel má živočicha nebo rostlinu u sebe bez ohledu na to, jakým způsobem se k němu dostaly), *nabízení* (pachatel zde jakýmkoli způsobem dá najevo, že jiné osobě poskytne živočicha nebo rostlinu), *zprostředkování* (pachatel zde vystupuje jako mezičlánek mezi tím, kdo živočicha nebo rostlinu nabízí a tím, kdo má zájem si je opatřit), *opatření sobě nebo jinému* (jde o jakýkoli způsob nabytí do své dispozice). Všemi těmito způsoby pachatel odnímá jedince zvláště chráněného druhu živočicha nebo rostliny nebo exemplář ohroženého druhu z jejich přirozeného prostředí, v němž se dosud nacházely, a tím způsobuje, že živočich nebo rostliny nemohou nadále plnit svou roli v rámci určitého ekosystému. Jednání pachatele zde má zpravidla formu konání, jak je patrné z popisu jednotlivých nedovolených dispozic.

K trestnosti pachatele nestačí v tomto případě jen jednání určitým způsobem. Musí být ještě splněna jedna z alternativních podmínek, spočívajících v tom, že pachatel spáchá trestný čin na více než padesáti kusech živočichů, rostlin nebo exemplářů (v zákoně ale není řečeno, že by se muselo jednat o padesát kusů téhož druhu živočichů, rostlin nebo exemplářů) nebo se dopustí takového činu, přestože byl v posledních dvou letech pro přestupek obdobné povahy postižen nebo v posledních třech letech pro takový trestný čin odsouzen nebo potrestán. Ve druhém případě se jedná o speciální případ recidivy, resp. o spáchání trestného činu po předchozím postižení za přestupek, při čemž nezáleží, kolika jedinců zvláště chráněných druhů živočichů nebo rostlin nebo exemplářů ohroženého druhu se jednání pachatele týká.

Dalším předpokladem trestnosti je, že pachatel výše uvedenými způsoby nakládání se zvláště chráněnými druhy živočichů a rostlin a exempláři ohroženého druhu porušuje právní předpisy, zejména ty, které se vztahují k ochraně živočichů a rostlin v přírodě. Uvedenými předpisy se míní jednak příslušná nařízení ES, jednak české právní předpisy a ve smyslu čl. 10 Ústavy ČR by se mohlo jednat i o mezinárodní smlouvy. Půjde tedy zejména o nařízení Rady č. 338/97 ES, dále o nařízení Komise č. 1808/2001/ES, nařízení Komise č. 349/2003/ES, nařízení Rady č. 348/81/EHS a nařízení Rady č.

³³ Šámal P. Púry F., Rizman S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1117 až 1124.

← možná?
rozhodnutí??

3254/91/EHS. Dále jde o zákon č. 100/2004 Sb. a zákon č. 113/1992 Sb., dále vyhláška č. 227/2004 Sb. a vyhláška č. 395/1992 Sb.³⁴ Z toho vyplývá, že se rovněž jedná o trestněprávní normu s blanketní dispozicí.

Z hlediska subjektivní stránky se jedná o trestný čin úmyslný, postačí i úmysl nepřímý.

Pachatel tohoto trestného činu může být podle odst. 1 potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.

V odst. 2 tohoto paragrafu se nachází samostatná skutková podstata. Tímto ustanovením jsou chráněny druhy exemplářů kriticky ohrožených živočichů nebo rostlin nebo exemplářů druhů přímo ohroženého vyhubením před určitými způsoby nakládání. Kriticky ohrožené druhy jsou definovány v § 48 odst. 2 písm. a) a odst. 3 zákona č. 114/1992 Sb. a taxativně vypočteny v přílohách II. a III. vyhlášky č. 395/1992 Sb. Druhy přímo ohrožené vyhubením jsou definovány v § 2 písm. c) zákona č. 100/2004 Sb. a taxativně vypočteny v příloze A nařízení Rady č. 338/97/ES.³⁵

Objektivní stránka trestného činu spočívá opět ve výčtu jednání pachatele stejných jako v předešlém odstavci, a to v rozporu s právními předpisy. Jde o přísnější alternativu k odst. 1, protože k trestnosti se nevyžaduje splnění dalších podmínek. K trestnosti se tedy nevyžaduje neoprávněné nakládání s více exempláři, ale postačí jednání i jen vůči jednomu z nich. Není zde vyžadována ani recidiva jako znak skutkové podstaty.

Ustanovení odstavců 3 a 4 tohoto paragrafu obsahují kvalifikované skutkové podstaty.

Ustanovení
§ 181g TZ

V tomto ustanovení se jedná o nedbalostní formu a mírněji trestnou alternativu (pachatel může být potrestán odnětím svobody až na jeden rok, nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem) k § 181f TZ.

I podle tohoto ustanovení pachatel jedná určitým způsobem, stejným jako v předchozím paragrafu, jen s tou výjimkou, že v tomto ustanovení se požaduje "opakovaný dovoz, vývoz nebo převoz", je zde tedy nutné opakované jednání – dovoz, vývoz nebo převoz nejméně ve dvou případech – a naopak zde chybí zpracování, nabízení nebo zprostředkování.

Pachatelem tohoto trestného činu může být, stejně tak jako v předchozím případě, kdokoli (kromě případu v § 181f odst. 1 písm. b) TZ kde pachatel musí být recidivistou).

Po subjektivní stránce postačí zavinění z nedbalosti, a to i jen nevědomé.

³⁴ Stejskal V., Vilímková V. Zákon o obchodování s ohroženými druhy. Praha: Linde Praha, 2005, s. 355.

³⁵ Stejskal V., Vilímková V. Zákon o obchodování s ohroženými druhy. Praha: Linde Praha, 2005, s. 356.

Významně

§ 181h TZ

Tímto ustanovením jsou chráněny volně žijící živočichové nebo planě rostoucí rostliny před jejich svévolným odnímáním z přírody, tj. jakékoli nakládání, které vede k přemístění z jejich přirozeného prostředí, ve větším rozsahu a před ohrožením jejich místní populace. Chráněny jsou všechny živočišné a rostlinné druhy bez rozdílu, nevyžaduje se zde zvláštní zvýšený stupeň ochrany.

Pojmy volně žijící živočich a planě rostoucí rostlina jsou definovány v zákoně č. 114/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a to v § 3 písm. c) a d). Definici těchto pojmů uvádí i zákon č. 100/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v § 2 písm. a, b.

Jednání a následek zde spočívá v tom, že pachatel volně žijící živočichy nebo planě rostoucí rostliny: a) odnímá z přírody = jakýmkoli způsobem (např. odchytem, lovem, sběrem, kácením atd.) tyto živočichy a rostliny přemísťuje z jejich přirozeného prostředí bez ohledu na to, za jakým účelem tak činí, b) poruší tím právní předpisy nebo rozhodnutí správního úřadu. Základní ustanovení k ochraně rostlin a živočichů obsahuje §5 zákona č. 114/1992 Sb. (podle jeho prvního odstavce jsou všechny druhy rostlin a živočichů chráněny před zničením, poškozováním, sběrem či odchytem, který vede nebo by mohl vést k ohrožení těchto druhů na bytí nebo k jejich degeneraci, k narušení rozmnožovacích schopností druhů nebo zničení ekosystému, jehož jsou součástí. Při porušení těchto podmínek je orgán ochrany přírody oprávněn zakázat nebo omezit rušivou činnost.), c) činí tak v měřítku, že tím ohrožuje místní populaci. Zákon blíže nekonkretizuje zmíněný rozsah, vždy bude záležet na místních poměrech, na skladbě konkrétního ekosystému atd. a vše bude muset být posuzováno za pomoci expertů v oboru přírodních věd. K trestnosti postačí ohrožení, zničení populace by mohlo vést k uložení vyššího trestu, ale výslovně jako kvalifikovaná skutková podstata uvedeno není.

Z hlediska subjektivní stránky postačí i nedbalost.

V souvislosti s posledními třemi výše uvedenými ustanoveními trestního zákona je třeba se zmínit, že dne 10. února 2004 byl přijat zákon č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon o obchodování s ohroženými druhy), který nabyl účinnosti dnem vstupu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii v platnost, a vyhláška č. 227/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona. 100/2004 Sb. Zákon je národním prováděcím předpisem k nařízení Rady č. 338/97³⁶ a dalším předpisům ES.

Tento zákon upravuje (podle §1) ochranu volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, které jsou ohroženy na přežití, s cílem jejich zachování regulováním obchodu s nimi v souladu s Úmluvou o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a

³⁶ Součástí nařízení jsou seznamy živočichů a rostlin, jejichž dovoz, vývoz a obchod uvnitř ES je regulován. Nařízení zavádí čtyři kategorie, které tvoří přílohy A – D nařízení.

planě rostoucích rostlin (CITES)³⁷ a právem Evropských společenství, které upravuje dovoz a vývoz volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, dovoz výrobků z kytovců, dovoz výrobků z tuleňů, používání nášlapných pastí, dovoz kožešin a dalšího zboží vyrobeného z kožešin. Dále stanoví podmínky pro obchod s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin dále vymezených a stanoví některá další opatření sloužící k zajištění ochrany a evidence těchto druhů na území České republiky. Tento zákon nahradil dosavadní úpravu na úseku mezinárodního obchodu s ohroženými druhy (část první až sedmá) zákon č. 16/1997 Sb., o podmínkách dovozu a vývozu ohrožených druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a dalších opatření k ochraně těchto druhů a o změně zákona č. 114/1992, o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů (pro vstup České republiky do Evropské unie bylo nezbytné tuto problematiku upravit podle přísnějších předpisů Evropského Společenství), zavedl některé nové definice a zároveň novelizoval některá ustanovení zákona č. 114/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Zákon č. 100/2004 Sb. také stanoví kompetence českých orgánů veřejné správy k provádění jednotlivých ustanovení evropských nařízení. Hlavním výkonným orgánem je Ministerstvo životního prostředí (MŽP), které uděluje povolení k vývozu a dovozu exemplářů ve vztahu ke třetím zemím, tj. za hranice Evropské unie. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR je národním vědeckým orgánem CITES. Zákon dále nově stanoví kompetence kontrolních orgánů – celní orgány a Česká inspekce životního prostředí, Státní veterinární správa a Státní rostlinolékařská správa. Co se deliktů odpovědnosti týče, zákon stanoví způsob kontroly a sankce za porušování příslušných předpisů ES a zákona, včetně zabavení exemplářů, a stanoví postup státních orgánů při nakládání se zabavenými exempláři.³⁸ Podle § 34 odst. 1 zákona č. 100/2004 Sb. v případě zjištění porušení práva Evropských

³⁷ Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (Convention of International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES) byla sjednána ve Washingtonu v roce 1973, v platnost vstoupila v roce 1975. Cílem Úmluvy není zákaz mezinárodního obchodu s živočichy a rostlinami, ale jeho kontrola. Jedná se o úmluvu na ochranu životního prostředí, i když její název („Úmluva o mezinárodním obchodu...“) by mohl nasvědčovat něčemu jinému. Úmluva je založena na principu, že čím více států přijme tuto Úmluvu, tím lépe a více bude možno mezinárodní obchod kontrolovat a regulovat (regulace obchodu je prováděna systémem vývozních a dovozních povolení – „CITES permity“). Předmětem ochrany CITES je v současné době asi 5000 druhů živočichů a 25000 druhů rostlin. V současné době má Úmluva CITES 165 členských států. Česká Republika přistoupila k Úmluvě CITES v roce 1992 ještě v rámci ČSFR, text byl uveřejněn ve Sbírce zákonů pod č. 572/1992. Jedním z hlavních zákonů, které zajišťují požadavky vyplývající z Úmluvy, byl zákon č. 16/1997 Sb., o podmínkách vývozu a dovozu ohrožených druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a dalších opatření k ochraně těchto druhů a o změně a doplnění zákona č. 114/1992, o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů. Účelem tohoto zákona byla ochrana druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, které jsou mezinárodním obchodem ohrožena přežití. Zákon č. 16/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů, byl ale z velké části zrušen již výše zmíněným zákonem č. 100/2004 Sb., s účinností od 1. 5. 2005.

³⁸ Stejskal V. Nová právní úprava regulace obchodu s exempláři ohrožených druhů rostlin a živočichů. Právo a podnikání 2004, ročník 13, č. 12, s. 21 - 28.

společenství o ochraně ohrožených druhů nebo tohoto zákona nebo v případě důvodných pochybností o původu exempláře, zákonném nakládání s ním, pravosti nebo platnosti povolení nebo potvrzení pro dovoz, vývoz, zpětný vývoz nebo přemístění exempláře nebo o tom, zda exemplář živočicha nebo rostliny patří k druhům nebo populacím, jejichž dovoz, vývoz, zpětný vývoz nebo tranzit je omezen nebo je zakázáno jejich držení, popřípadě prodej, celní orgán nebo Česká inspekce životního prostředí takový exemplář zadrží. Pokud exemplář zadrží celní orgán, neprodleně o tom uvědomí Českou inspekci životního prostředí. Inspekce předá neprodleně zadržený exemplář do dočasného opatrování záchrannému centru.

Víceméně podobně v tomto ohledu fungovala praxe i za účinnosti zákona č. 16/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Např. 21. ledna 2004 byl po přeletu z Indonésie na letišti v Praze – Ruzyni zadržen český občan z Brna, který pašoval v zavazadle plazy chráněné Úmluvou CITES. Muže zadrželi celníci při běžné kontrole a přivolali inspektory České inspekce životního prostředí. Po otevření zavazadla bylo nalezeno 115 plazů. Zvířata byla zabalena v pytlících a natěsnána do plastových přepravek do kufru, při dovozu byla jedna želva mrtvá a většina ostatních zvířat byla ve špatném stavu. Po ukončení šetření na ruzyňském letišti ČIŽP zvířata převezla do záchranného centra. Vzhledem k počtu zvířat, byl případ předán k šetření v rámci trestného řízení. Obdobný případ se stal 18. března 2004, kdy byl opět po přeletu letadla z Indonésie na letišti v Praze – Ruzyni zadržen český občan z Prahy, který pašoval v zavazadle a v oblečení plazy chráněné Úmluvou CITES. Jednalo se o osobu, která se podobných porušení zákona dopustila již vícekrát, a to v České republice i v zahraničí. Kontrolou u něj Česká inspekce životního prostředí a Celní správa zjistila 69 plazů, převážně mláďat. Zvířata byla zabalena v ponožkách a natěsnána do plastových přepravek do kufru, část zvířat měl muž pod bundou na těle. Většina zvířat byla ve špatném zdravotním stavu. Po ukončení šetření na ruzyňském letišti ČIŽP převezla zvířata do záchranného centra. Vzhledem k počtu zvířat byl případ předán k řešení v trestním řízení³⁹.

*„Poškozování a ohrožování provozu obecně prospěšného zařízení“
§ 182 TZ (úmyslné ohrožení)*

Primárním objektem tohoto trestného činu je zájem na ochraně provozu obecně prospěšných zařízení uvedených v § 182 odst. 1 písm. a) až f) TZ a dále jiných obecně prospěšných zařízení (§ 182 odst. 1 písm. g) TZ). Mezi nimi jsou uvedena ochranná zařízení proti úniku znečišťujících látek, zařízení energetická a vodárenská, veřejná ochranná zařízení proti požáru, povodni nebo jiné živelné pohromě, jejichž ohrožení provozu by mělo neblahé následky na životní prostředí. Z toho je možné vyvodit, že jedním z druhotných objektů je i ochrana životního prostředí, resp. jeho jednotlivých složek.

³⁹ viz www.cizp.cz

Obecně prospěšnými zařízeními se rozumí technicky složitější veřejná zařízení, která již podle své povahy slouží potřebám velkého okruhu osob. V případě písm. b) půjde zejména o čističky odpadních vod, odpopílkovací, odsiřovací a podobná zařízení elektráren a tepláren apod. Energetickými zařízeními se rozumí zařízení na výrobu a rozvod elektrické energie, světla, tepla (např. elektrárny, plynárny, teplárny apod.) vodárenskými zařízeními se pak rozumí zařízení související s vodovody a kanalizacemi (např. vodárny, úpravný vody apod.). Veřejná ochranná zařízení proti požáru, povodni nebo jiné živelné pohromě jsou např. hasící a poplachová zařízení, ochranné hráze a vlnolamy mostů apod.⁴⁰

Jde o ohrožovací trestný čin, a proto se k trestnímu postihu nevyžaduje způsobení poruchy v provozu obecně prospěšného zařízení ani poškození obecně prospěšného zařízení. Trestní odpovědnost pachatele není vyloučena tím, že nebezpečí poruchy bylo včas odvráceno zásahem třetí osoby. Jednání, kterým může dojít k ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení, není v tomto ustanovení specifikováno. Musí však jít o takové jednání, z kterého hrozí bezprostřední nebezpečí poruchy v provozu obecně prospěšného zařízení.

Odst. 2 tohoto ustanovení vyžaduje způsobení poruchy provozu obecně prospěšného zařízení. Rozumí se tím vyřazení obecně prospěšného zařízení z provozu. Doba trvání poruchy není zákonem stanovena, avšak je třeba mít na mysli materiální stránku trestného činu, která by zpravidla při krátkodobém přerušení provozu nebyla splněna.

V praxi může jít např. o poškození zařízení přehradní nádrže, stavidla apod.

Ust. § 183 TZ (úmyslné zničení)

Toto ustanovení chrání před zničením nebo před uvedením do stavu neupotřebitelnosti: značku bodu astronomicko-geodetické sítě, značku základního nivelačního bodu nebo opěrného gravimetrického bodu.

Ust. § 184 TZ (ohrožení z nedbalosti)

Jde o nedbalostní formu trestného činu poškozování a ohrožování provozu obecně prospěšného zařízení. Je tedy trestně postihováno ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení (§ 182 odst. 1 TZ) z nedbalosti.

Trestnost tohoto trestného činu zaniká účinnou lítostí podle § 66 TZ.

Ust. § 186 TZ „Nedovolená výroba a držení radioaktivního materiálu a vysoce nebezpečné látky“

Tato skutková podstata byla zařazena do trestního zákona novelou z roku 1993, s účinností od 1. ledna 1994. Jejím účelem je chránit bezpečnost společnosti a lidí a tím pádem i životní prostředí proti

⁴⁰ Šámal P., Púry F., Rizman S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1125 až 1134.

možnému ohrožení, které vyplývá z nekontrolované výroby, dovozu, vývozu, průvozu, přechovávání nebo obstarávání radioaktivního materiálu a vysoce nebezpečné látky nebo předmětů určených k jejich výrobě⁴¹.

Podmínky při nakládání s radioaktivním materiálem stanoví zákon č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon) a o změně a doplnění některých zákonů. Podmínky při nakládání s vysoce nebezpečnou látkou stanoví zákon č. 19/1997 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní a o změně a doplnění některých zákonů.

Za radioaktivní materiály se podle § 2 písm. j) bod 1 atomového zákona považují: a) výchozí materiály, které představuje přírodní uran zahrnující směs izotopů vyskytující se v přírodě, uran ochuzený o izotop ²³⁵U nebo thorium a každá z uvedených položek ve formě kovu, slitiny, chemické sloučeniny nebo koncentrátu, jakož i materiály obsahující jednu nebo více z uvedených položek v koncentraci nebo množství převyšujících hodnoty stanovené prováděcím předpisem, b) zvláštní štěpné materiály, které představuje ²³⁹Pu, ²³³U, uran obohacený izotopy ²³⁵U nebo ²³³U a materiály obsahující jeden nebo více z uvedených radionuklidů, kromě výchozích materiálů, v koncentraci nebo množství převyšujících hodnoty stanovené prováděcím předpisem, c) další materiály, stanoví-li tak prováděcí předpis.

Z hlediska ochrany životního prostředí je významné, jakým způsobem je ukládán radioaktivní odpad. Jeho nesprávné uložení vede k fatálnímu poškození jednotlivých složek životního prostředí (kontaminace spodních vod a půdy nebezpečnými látkami, zvýšená radiace v okolí úložiště atd.) a samozřejmě i zdraví člověka (možné mutace lidského genomu). Jedná se o odpadní látky, předměty nebo zařízení nevyužitelné jejich vlastníkem, jejichž obsah radionuklidů nebo jejichž povrchové znečištění radionuklidy překračuje hodnoty umožňující jejich uvedení do životního prostředí a pro které se nepředpokládá další využití.

Povolení, které je třeba k výrobě, dovozu, průvozu nebo vývozu a k dalšímu nakládání s radioaktivním materiálem, vydává Státní úřad pro jadernou bezpečnost (SÚJB). Vykonává také státní správu a dozor při využívání jaderné energie a ionizujícího záření.

Aby byla naplněna skutková podstata tohoto trestného činu, musí pachatel (krom jiného) jednat jedním z výše uvedených způsobů. Nelze ovšem přehlédnout, že se postihuje pouze nedovolené obstarávání radioaktivního materiálu „jinému“, nikoli „sobě“.

V odst. 2 a 3 jsou uvedeny kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu.

„Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů“ § 187 TZ, § 187a TZ a § 188 TZ

⁴¹ Šámal P., Púry F., Rizman S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1149 až 1153,

V praxi se tato ustanovení užívají především ke stíhání drogových deliktů. Z hlediska ochrany životního prostředí jsou tyto trestné činy využitelné zejména při ochraně lidí a společnosti kvůli možnému ohrožení, které vyplývá z nekontrolovaného nakládání s jedy.

Podle ustanovení § 187 odst. 1 TZ se dopustí trestného činu ten, kdo neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabízí, zprostředkuje, prodá nebo jinak opatří nebo pro jiného přechovává omamnou nebo psychotropní látku, prekursor nebo jed. V dalších odstavcích se uvádějí kvalifikované skutkové podstaty, přičemž následkem je v některých případech způsobení těžké újmy na zdraví či smrt.

Podle § 187a odst. 1 TZ se dopustí trestného činu ten, kdo bez povolení přechovává omamnou nebo psychotropní látku nebo jed v množství větším než malém.

Podle ustanovení § 188 TZ se dopustí trestného činu ten, kdo vyrobí, sobě nebo jinému opatří anebo přechovává předmět určený k nedovolené výrobě omamné nebo psychotropní látky, přípravku obsahujícího omamnou nebo psychotropní látku nebo jed.

Co se pro účely § 178 TZ, § 178a TZ a § 188 TZ považuje za jedy, stanoví (na základě § 195 TZ) nařízení vlády č. 114/1999 Sb. Za jedy se podle § 1 odst. 1 tohoto nařízení považují ve smyslu § 187 TZ, § 187a TZ a § 188 TZ a) chemické látky uvedené v příloze č. 1 k tomuto nařízení nebo b) chemické přípravky, které obsahují nejméně 7% chemické látky uvedené v příloze č. 1 k tomuto nařízení⁴².

VZL - § 191 TZ (šíření nakažlivé choroby u zvířat)

Ustanovení chrání před rozšířením nakažlivých chorob u domácích nebo jiných hospodářsky důležitých zvířat, což má ve svých konečných důsledcích zásadní význam pro zdraví a život lidí a tím pádem i pro životní prostředí.

Požadavky na chov a zdraví zvířat a na živočišné produkty, jakož i práva a povinnosti fyzických a právnických osob při chovu stanoví zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči, ve znění pozdějších předpisů.

Hospodářské zvíře je definováno v zákoně o veterinární péči v § 3 odst. 1 písm. c) a rozumí se jím zvíře využívané převážně k chovu, výkrmu, práci a jiným hospodářským účelům. Příkladem jsou uvedeny skot, prasata, ovce, kozy, koně, drůbež, králíci a další.

Chovatel je povinen chovat zvířata způsobem, v prostředí a podmínkách, které vyžadují jejich biologické potřeby, fyziologické funkce a zdravotní stav, a předcházet poškození jejich zdraví. Dále sledovat zdravotní stav zvířat, bránit vzniku a šíření nálezů a jiných onemocnění zvířat. Zákon o veterinární péči v § 4 a v § 5 stanoví ještě další povinnosti.

Co se rozumí nakažlivou chorobou domácích nebo jiných hospodářsky důležitých zvířat, to stanoví nařízení vlády č. 114/1999 Sb.

⁴² Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002. s. 56

(ze dne 10. května 1999), kterým se pro účely trestního zákona stanoví, co jsou jedy, nakažlivé choroby škůdce. Jedná se o choroby uvedené v příloze 3 k nařízení vlády č. 114/1999 Sb. příloha č. 3 obsahuje celkem 58 chorob, jako příklad je možno uvést slintavku a kulhavku, vzteklinu, varroázu (parazitární onemocnění dospělých včel i včelího plodu), myxomatózu (virové onemocnění králíků), červenku prasat atd.

Co se subjektivní stránky týče, k trestnosti postačí nedbalost.

U 192 TZ (šíření nakažlivé choroby u rostlin)

Toto ustanovení má stejný cíl jako to předchozí jen s tím rozdílem, že chrání před rozšířením nakažlivých chorob nebo škůdců užitkových rostlin.

V souladu s předpisy Evropských společenství upravuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob týkající se ochrany rostlin a rostlinných produktů proti škodlivým organismům, týkající se ochrany proti zavlečení organismů škodlivých rostlinám nebo rostlinným produktům do České republiky zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. (Předmětem úpravy tohoto zákona - § 1 - jsou ještě další záležitosti týkající se rostlinolékařské péče.)

Mezi základní povinnosti fyzické nebo právnické osoby, která pěstuje, vyrábí, zpracovává nebo uvádí na trh rostliny, rostlinné produkty nebo jiné předměty podle § 3 zákona č. 326/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů, patří zjišťovat a omezovat výskyt a šíření škodlivých organismů včetně plevelů tak, aby nevznikla škoda jiným osobám nebo nedošlo k poškození životního prostředí anebo k ohrožení zdraví lidí nebo zvířat a dále používat k ošetřování rostlin, rostlinných produktů a jiných předmětů proti škodlivým organismům pouze přípravky, další prostředky a mechanizační prostředky povolené k používání podle tohoto zákona, a to způsobem, který nepoškozuje okolní porost, zdraví lidí a zvířat nebo životní prostředí.

Nakažlivé choroby nebo škůdce užitkových rostlin stanoví opět nařízení vlády č. 114/1999 Sb. Jsou uvedeny v příloze 4 k tomuto nařízení. Nakažlivé choroby nebo škůdci užitkových rostlin jsou rozděleny do dvou skupin. První skupinu tvoří hmyz, roztoči a háďátka ve všech stádiích vývoje, druhou skupinu tvoří bakterie.

K trestnosti činu po objektivní stránce se vyžaduje, aby nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé choroby nebo škůdce užitkových rostlin skutečně bezprostředně hrozilo. Pokud by jednáním pachatele nevzniklo bezprostřední ohrožení, mohlo by se jednat jen o přestupek.

Ust.
§ 203 TZ "Týrání zvířat"

Toto ustanovení poskytuje ochranu zvířatům, jež jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcení bez důvodu⁴³.

Tento paragraf obsahuje dvě samostatné skutkové podstaty: v odst. 1 a v odst. 2, které byly zakotveny do trestního zákona novelou z roku 1991.

Zvířetem se podle §3 písm. a) zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat před týráním, ve znění pozdějších předpisů, rozumí každý živý obratlovec kromě člověka, včetně volně žijícího jedince a jeho samostatné formy života, nikoli však plod nebo embryo. Ten -samy ^{myš} zákon v §2 výslovně zakazuje týrání zvířat jak volně žijících, tak i chovaných v lidské péči. Zákon zároveň uvádí (§4) i některé úkony, které se považují za týrání zvířete, např. nucení zvířete k úkonům, které neodpovídají jeho fyzickému stavu a biologickým možnostem a prokazatelně překračují jeho síly, omezování výživy zvířete, vydání slabého, vyčerpaného či starého zvířete k jinému účelu než k bezbolestnému usmrcení, podrobení zvířete výcviku nebo veřejnému vystoupení anebo obdobnému účelu, je-li toto pro zvíře spojeno s bolestí, utrpením, zraněním nebo jiným poškozením, jakož i výchova, cvičení nebo účelové používání zvířete k agresivnímu chování vůči člověku nebo jiným zvířatům apod.

Z dikce odstavce 1 vyplývá, že potrestán bude ten, kdo byl za obdobný přestupek v posledním roce postižen nebo za takový čin v posledních dvou letech odsouzen. Oním obdobným přestupkem se rozumí uložení sankce za přestupek na úseku ochrany zvířat proti týrání podle §28 zákona č. 246/1992 Sb., nebo přestupek podle §87 odst. 1 písm. c) zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Skutková podstata v odst. 2 mluví o utýrání zvířete. Utýráním se rozumí usmrcení zvířete některým ze způsobů uvedených v §4 zákona č. 246/1992 Sb. K naplnění této skutkové podstaty se nevyžaduje opakovatelnost. ^{opakovatelnost?}

Krajský soud v Brně ve svém usnesení ze dne 18. ledna 1999 rozhodl, že utýráním zvířete ve smyslu ustanovení § 203 odst. 2 TZ je každé usmrcení zvířete způsobem, které mu působí nepřiměřenou bolest, popř. jemuž předchází vystavení bolestem či šokujícím prožitkům, a to i trvajícím po kratší dobu, pokud toto vystavení bylo mimořádně intenzivní. Je jím např. usmrcení psa jeho shozením z velké výšky na zem.

V jiném případě soud rozhodl, že týráním zvířete je nutno především rozumět jednání uvedená v § 4 zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat, ve znění pozdějších předpisů. Je jím i omezování výživy zvířete včetně jeho napájení, jakož i bezdůvodné vyvolávání nepřiměřeného působení stresových vlivů biologické, fyzikální nebo chemické povahy. Jestliže v důsledku těchto jednání dojde k úhynu zvířete, jde o jeho utýrání ve smyslu § 203 odst. 2 TZ. Takového jednání se dopustily dva ⁱ

⁴³ Šámal P., Púry F., Rizman S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1220 až 1224

obžalování tím, že jako soukromí zemědělci zabývající se chovem skotu, nevhodným způsobem krmení, špatnou kvalitou podávaného krmiva a nedostatečným zabezpečením dobytka před zimou a chladem zavinili úhyn nejméně osmnácti kusů jalovic červenostrakatého plemene (rozhodnutí Krajského soudu o odvolání proti rozsudku Okresního soudu v Bruntále ze dne 10. prosince 1993 sp. zn. 13 T 200/92).

4. 3 Ostatní skutkové podstaty

§ 158 TZ „Zneužívání pravomoci veřejného činitele“

Vzhledem k tomu, že zákon č. 238/1999 Sb. (viz bod 2) rozšířil výčet osob v §89 odst. 9 TZ, které jsou veřejnými činiteli, vztahuje se tento paragraf i na fyzické osoby, které byly ustanoveny lesní stráží, stráží přírody, mysliveckou stráží nebo rybářskou stráží.

Podstatou tohoto ustanovení je zneužívání svěřené pravomoci veřejného činitele, které je taxativně uvedeno ve třech formách. Svěřené pravomoci (jednotlivá oprávnění) upravují zvláštní předpisy, jimiž jsou zákon č. 289/1995 Sb. (§ 38 an.), o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 114/1992 Sb. (§ 81 an.), o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 449/2001 Sb. (§ 12 an.), o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 99/2004 Sb. (§ 14 an.), o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské stráží, ochraně mořských rybolovných zdrojů a o změně některých zákonů (zákon o rybníkářství).

Vzhledem k tomu, že se jedná o skutkové podstaty, které jsou (krom jiných oblastí) také použitelné ve prospěch ochrany životního prostředí (jak již bylo uvedeno výše), není jejich primárním objektem ochrana životního prostředí, resp. jeho složek. Skutkové podstaty trestných činů, které lze zahrnout do této skupiny, jsou naplňovány nejružnějším jednáním ať už úmyslným nebo nedbalostním. Ale protože ochrana životního prostředí není jejich prioritou, dále se jimi nebudeme podrobně zabývat.

5 Zahraniční právní úpravy

5.1 Slovenská republika

5. 1. 1 Současná trestněprávní úprava

Na Slovensku, stejně tak jako u nás, se hlavní pramen trestněprávní ochrany životního prostředí nachází v trestním zákoně č. 140/1961 Zb.,

ve znění pozdějších předpisů. Trestné činy proti životnímu prostředí se nacházejí převážně v hlavě čtvrté „Trestné činy všeobecně nebezpečné“, § 181a - § 181g TZ na Slovensku (dále jen „TZ“), ale samozřejmě jako u nás jsou pro ochranu životního prostředí použitelné i některé ostatní skutkové podstaty nacházející se na jiných místech zvláštní části trestního zákona, jako je např. § 203 „Týrání zvířat“ („Týrania zvierat“), § 158 TZ „Zneužívání pravomoci veřejného činitele“ („Zneužívanie právomoci verejného činiteľa“), § 179 a §180 TZ „Obecné ohrožení“ („Všeobecné ohrozenie“), § 257 ZT „Poškození cizí věci“ („Poškodzovanie cudzej veci“), atd. Dále bych se zaměřila jen na trestné činy proti životnímu prostředí uvedené v hlavě čtvrté zvláštní části trestního zákona.

Ust. - § 181a a § 181b TZ nesou společný název „Ohrožení životního prostředí“ („Ohrozenie životného prostredia“). Ustanovení těchto paragrafů (první pro úmyslné, druhý pro nedbalostní formu jednání) je stejné jako bylo u nás, tedy v českém trestním zákoně, před novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 134/2002 Sb. Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo úmyslně anebo z nedbalosti způsobí ohrožení životního prostředí (tj. vydá životní prostředí do nebezpečí závažného poškození) tím, že poruší předpisy o ochraně životního prostředí anebo hospodaření s přírodními zdroji. Skutkové podstaty jsou formulovány velmi obecně, chybí legální definice toho, co je poškození životního prostředí, a trestnost je zde vázána na porušení předpisů o ochraně životního prostředí a o hospodaření s přírodními zdroji. Pro kvalifikovanou skutkovou podstatu v § 181a odst. 2 a 3 TZ je charakteristická vyšší újma (škoda) na životním prostředí, tedy způsobení značné újmy (odst. 2) nebo újmy velkého rozsahu na životním prostředí (odst. 3). Kvalifikovaná skutková podstata v § 181b odst. 2 a 3 TZ je spjata s ohrožením životního prostředí v důsledku porušení povinnosti, která pachateli vyplývá z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uložené mu podle zákona.

Ust. - § 181c TZ obsahuje skutkovou postatu trestného činu „Porušování ochrany rostlin a živočichů“ („Porušovanie ochrany rastlín a živočíchov“). Dle dikce tohoto paragrafu (odst. 1) je trestné jednání, které je v rozporu s předpisy na ochranu přírody a krajiny, resp. s jeho ustanoveními na ochranu rostlin a živočichů. Ta jsou obsažena v zákoně č. 543/2002 Z. z., ve znění pozdějších předpisů⁴⁴, na dvou místech: 1) v ustanoveních o všeobecné ochraně přírody a krajiny (druhá část zákona) a 2) v ustanoveních o zvláštní ochraně přírody a krajiny (třetí část zákona), kde se hlava druhá zabývá druhovou ochranou chráněných rostlin, chráněných živočichů, chráněných nerostů a chráněných zkamenělin. Potrestán tedy bude ten, kdo v rozporu s výše zmíněným zákonem na ochranu přírody a krajiny a)

⁴⁴ Zákon č. 543/2002 Z. z., ve znění pozdějších předpisů, o ochrane přírody a krajiny. Účinností nabyl dne 1. 1. 2003 a nahradil tak platný zákon NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane přírody a krajiny. V rámci všeobecné ochrany přírody a krajiny zákon vyhláší za veřejný zájem: vytváření a udržování územního systému ekologické stability a udržování a dosažení příznivého stavu části krajiny. V rámci zvláštní ochrany přírody zákon upravuje ochranu územní, druhovou a ochranu dřevin.

poškodí, zničí, vytrhne, vykope nebo nasbírá chráněnou rostlinu nebo poškodí nebo zničí její biotop (tj. životní prostředí jedince rostliny nebo živočicha, jejich populace nebo společenstva), b) usmrtí, zraní, chytí nebo přemístí chráněného živočicha nebo poškodí nebo zničí jeho biotop a obydlí nebo c) poškodí nebo zničí dřeviny nebo je vykáčí bez souhlasu a způsobí tím nemalou újmu anebo ohrozí chráněný živočišný anebo rostlinný druh. V 181c odst. 2 TZ je další samostatná skutková podstata. V tomto odstavci jsou implementovány cíle Úmluvy CITES. Podle tohoto odstavce bude potrestán ten, kdo v rozsahu ne malém získá pro sebe nebo pro jiného chráněného živočicha anebo chráněnou rostlinu, v rozsahu ne malém bez souhlasu drží, pěstuje, chová, zpracovává, dováží nebo vyvážá chráněné rostliny nebo živočichy nebo exempláře anebo s nimi obchoduje nebo záměrně odejme, falšuje, pozmění nebo jinak neoprávněně použije nezaměnitelné označení chráněných živočichů.

Ust. § 181d zákona obsahuje skutkovou podstatu trestného činu „Pytláctví“ („Pytliactvo“). Oproti naší úpravě je trestný čin „Pytláctví“ zařazen do hlavy čtvrté mezi „Trestné činy obecně nebezpečné“, kam vzhledem ke svému objektu, který je tímto ustanovením chráněn, spíše patří. Podle tohoto ustanovení bude potrestán ten, kdo neoprávněně zasáhne do výkonu práva myslivosti nebo do výkonu rybářského práva tím, že bez povolení loví zvěř anebo ryby, anebo loví zvěř v čase jejich ochrany anebo zakázaným způsobem, anebo ukryje, přechovává nebo na sebe nebo jiného převede zvěř nebo ryby neoprávněně ulovené nebo nalezené. Odchytkou od naší úpravy je, že je zde postihován i ten, kdo loví zvěř anebo ryby v době jejich ochrany (v době hájení) anebo zakázaným způsobem.

V dalším paragrafu, tedy v § 181e zákona je upravena skutková podstata trestného činu „Nedovolený dovoz, vývoz a přeprava odpadů“ („Nedovolený dovoz, vyvoz a přeprava odpadov“). Na něj navazuje další skutková podstata v § 181f zákona „Neoprávněné nakládání s odpady“ („Neoprávnené nakladanie s odpadmi“), která upravuje jednání pachatele, který při nakládání s odpady v rozporu s předpisy o odpadech poškodí vodu, půdu anebo ovzduší tak, že způsobí škodu ve značném rozsahu anebo odstranění následku takového poškození není možné.

Trestný čin „Porušování ochrany vod“ („Porušovanie ochrany vod“) je zakotven v § 181g zákona. Podle tohoto ustanovení bude potrestán ten, kdo jedná v rozporu s předpisy na ochranu vod a způsobí mimořádné havarijní zhoršení kvality povrchových vod anebo podzemních vod tak, že způsobí škodu ve značném rozsahu anebo odstranění následku takového zhoršení kvality není možné. Podobné ustanovení na ochranu vod se v českém trestním zákoně nevyskytuje a jednání, které by naplňovalo znaky této skutkové podstaty, by bylo potrestáno podle obecné skutkové podstaty trestného činu „Ohrožení a poškození životního prostředí“ podle § 181a nebo § 181b TZ (záleželo by na formě jednání – úmyslné či nedbalostní).

Rozdílný od české trestněprávní úpravy je i způsob vyjadřování (vyčíslení) újmy (škody) způsobené na životním prostředí. Od účinnosti

novely (zákon č. 253/2001 Z. z.) trestního zákona se při vyčíslování škody u trestných činů proti životnímu prostředí vychází z pojmu společenské ohodnocení. Podle § 89 odst. 14 TZ pokud jde o trestné činy uvedené v § 181a, 181b a 181c, újmou se rozumí *společenské ohodnocení* chráněných rostlin, chráněných živočichů a dřevin, které vyjadřuje jejich biologickou, ekologickou a kulturní hodnotu, s přihlédnutím k jejich vzácnosti a stupni ohrožení, vyčíslené zvláštním předpisem. Tímto zvláštním předpisem je vyhláška Ministerstva životního prostředí SR č. 93/1999 Z. z. o chráněných rostlinách a chráněných živočiších a o společenském ohodnocení chráněných rostlin, chráněných živočichů a dřevin ve znění vyhlášky MŽP SR č. 183/2001 Z. z.⁴⁵

5. 1. 2 Úprava v novém trestním zákoně

Trestněprávní ochrana, kterou obsahuje trestní zákon na Slovensku, v této podobě nebude mít již dlouhé trvání. 20. května 2005 byl totiž Národní radou Slovenské republiky schválen nový trestní zákon č. 300/2005 Z. z. (dále jen „zákon“). Účinnosti nabývá od 1. 1. 2006 (platný je od 2. července 2005). Součástí důvodové zprávy k tomuto zákonu je i odhad dopadů nového trestního zákona na životní prostředí, ve kterém se píše, že návrh zákona nemá přímý vliv na životní prostředí. Svými ustanoveními však chrání životní prostředí tím, že určité protispolečenské jednání vůči životnímu prostředí upravuje jako trestné činy.

Stejně jako stávající trestní zákon je rozdělen na část obecnou a část zvláštní („osobitná část“), ovšem s tím, že oproti stávající úpravě obsahuje řadu novinek a odlišné uspořádání jednotlivých hlav (dílů a oddílů) jak v obecné části, tak i v části zvláštní. Např. trestné činy dělí na přečiny a zločiny, rozlišuje mezi okolnostmi vylučujícími trestní odpovědnost (věk a přičetnost) a okolnostmi vylučujícími protiprávnost činu, kde jsou zařazeny vedle krajní nouze, nutné obrany a oprávněného použití zbraně také dovolené riziko, výkon práva a povinnosti, souhlas poškozeného a plnění úlohy agenta. Hlava pátá obecné části nese název „Výklad pojmů“. Do této části přibylo mnoho nových definic pojmů. Mezi nimi § 124 odst. 3 zákona definuje, co se rozumí škodou při trestných činech proti životnímu prostředí. Je to tedy souhrn ekologické újmy⁴⁶ a majetkové škody, přičemž majetková škoda v sobě zahrnuje i náklady na uvedení životního prostředí do předešlého stavu. Zakotvení této definice přináší významný postup, protože do budoucna odpadnou spory o tom, co vše do ní zahrnout. Dále je v tomto odstavci definováno, co se rozumí rozsahem činu u trestného činu „Neoprávněné nakládání s odpady“ podle § 302 zákona. Co se týče určení újmy na životním prostředí, opouští nový trestní zákon

⁴⁵ Košičiarova S. a kol. Právo životného prostredia. Všeobecná časť. Heuréka 2002, s. 247

⁴⁶ Ekologická újma je definována (stejně tak jako u nás) v § 10 zákona č. 17/1992 Sb., o životnom prostredie, ve znění pozdějších předpisů

pojem „společenské ohodnocení“, ale při určení újmy na životním prostředí, újmy způsobené na chráněných druzích živočichů a rostlin, exemplářích anebo dřevinách se (podle § 126 odst. 2 zákona) bude vycházet z hodnoty věci určené zákonem nebo jiným všeobecně závazným předpisem vydaným na základě zákona. Pokud nebude možno určit výšku škody nebo újmy tímto způsobem nebo budou vážné pochybnosti o správnosti výšky škody nebo takto určené újmy, určí se její výška na základě odborného vyjádření nebo potvrzení právnické osoby, jejíž působnost nebo předmět činnosti poskytuje záruku objektivnosti určení škody nebo újmy; jinak se výška škody určí na podkladě znaleckého posudku (§ 126 odst. 3 zákona).

Zvláštní část zákona je rozdělena do 12 hlav a je poznamenána změnou přístupu k trestněprávní ochraně významných společenských zájmů tímto zákonem. Nadřazení lidských práv a základních svobod nad ostatní zájmy vedly k zásadním změnám i v systematice této části. Jejich vyjádřením je nové pořadí jednotlivých hlav druhé – zvláštní části tohoto zákona, kde jsou dány do popředí zejména trestné činy proti životu a zdraví a proti svobodě a lidské důstojnosti. Hlava šestá nese název „Tresty všeobecně nebezpečné a proti životnímu prostředí“ („Trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu“) a jak už název napovídá, byli do ní zařazeny trestné činy obecně nebezpečné a proti životnímu prostředí, které taktéž ohrožují život a zdraví lidí a majetek. Hlava šestá je rozdělena do dvou oddílů a právě oddíl druhý pojednává o trestných činech proti životnímu prostředí. Některé skutkové podstaty byly převzaty z nynějšího znění zákona, jiné byly obměněny v souladu s požadavky na ochranu životního prostředí a samozřejmě přibyly i nové skutkové podstaty trestných činů. § 300 a § 301 zákona nesou společné označení „Ohrožení a poškození životního prostředí“ („Ohrozenie a poškodenie životného prostredia). Úmyslná i nedbalostní forma trestného činu „Ohrožení a poškození životního prostředí“ zůstala zachována. Byly jen zpřísněny některé znaky základních a kvalifikovaných skutkových podstat, jejichž výklad a aplikace v praxi způsobovaly problémy. Stejně jako současná trestněprávní úprava, počítá i nový zákon mezi trestné činy, u nichž může dojít při splnění všech podmínek k zániku trestní odpovědnosti z důvodů účinné lítosti, trestné činy „Ohrožení a poškození životního prostředí“ podle § 300 a § 301 zákona. Úpravou podmínek zániku trestní odpovědnosti u vyjmenovaných trestných činů v důsledku účinné lítosti se sleduje ochrana důležitých společenských zájmů, které se dosáhne slibem beztrestnosti pachatele, jestliže škodlivý následek trestné činu napraví anebo mu zamezí.

vid. § 302 zákona obsahuje skutkovou podstatu trestného činu „Neoprávněné nakládání s odpady“ („Neoprávnené nakladanie s odpadmi“). Skutková podstata tohoto trestného činu postihuje jakékoli neoprávněné nakládání s odpady, přičemž tento pojem vychází ze současné zákonné úpravy (zákon č. 223/2001 Z. z.) a blíže je upraven v obecné části zákona (§ 124 odst. 3 zákona). Tato skutková podstata neoprávněného nakládání s odpady je jednou z těch, které mají chránit

ekologii a současně umožňují trestně postihnout hrubé porušování předpisů o odpadech.

V § 303 a § 304 zákona se nachází skutková podstata trestného činu „Porušování ochrany vod a ovzduší“ („Porušovanie ochrany vod a ovzdušia“). Ochrane vody a ovzduší jako životně důležitým složkám je potřeba věnovat pozornost samostatnými skutkovými podstatami, ve kterých je zakotvena jak úmyslná, tak i nedbalostní forma spáchání tohoto trestného činu. Kvalifikované skutkové podstaty u obou těchto trestných činů postihují způsobení následků ve formě škody velkého rozsahu.

důležitý!
Trestný čin „Porušování ochrany rostlin a živočichů“ (Porušovanie ochrany rastlín a živočichov) je zakotven v § 305 zákona. Fauna i flóra patří k dominantním složkám přírody a krajiny. V rámci ochrany životního prostředí a přírodního a kulturního dědictví je lidstvo povinno chránit toto bohatství a zachovat ho i pro další generace. Protože moderní civilizace svojí celkovou činností, zejména výrobou, narušuje citlivou ekologickou rovnováhu a některé druhy živočichů a rostlin se stávají ohroženými, je potřebné i prostředky trestního práva zajistit, aby nedocházelo i jejich nadbytečnému ničení, aby se zachoval jejich stav i pro budoucnost a nedošlo dokonce až k jejich vyhynutí. Skutková podstata trestného činu „Ohrožení živočichů a rostlin“ zůstala v tomto zákoně zachována. Byl upřesněn název trestného činu (trestným činem nemůže být „ochrana“ – původní název trestného činu totiž byl „Ochrana živočichů a rostlin“) a byl rozšířen i okruh skutečností podmiňujících u něho použití vyšší trestní sazby. Jde o ustanovení, které bylo zakotveno do trestního zákona novelou z roku 1993. Jeho potřebnost stále trvá, protože vzhledem k současnému stavu v oblasti ochrany přírody je nevyhnutelné i nadále postihovat různé úmyslné formy porušování předpisů o ochraně živočichů a rostlin.

Do dalšího paragrafu, tedy § 306 zákona, byla vtělena skutková podstata trestného činu „Porušování ochrany stromů a křovin“ („Porušovanie ochrany stromov a krov“). Tímto ustanovením se poskytuje samostatnou skutkovou podstatou ochrana stromům a křovinám v lesním půdním fondu před ekologickými újmami způsobenými nelegálním kácením stromů. Vyvozování trestněprávní odpovědnosti za způsobení ekologické újmy nelegálním kácením stromů rostoucích v lesích patřících do lesního půdního fondu podle nynější platné právní úpravy není možné, a to dokonce ani v případech nelegálního kácení v chráněných krajinných oblastech a v národních parcích, ve kterých platí druhý a třetí stupeň ochrany.

Trestný čin „Šíření nakažlivé choroby zvířat a rostlin“ („Šírenie nákazlivej choroby zvierat a rastlín“) se nachází v § 307 a § 308 zákona. I skutkové podstaty těchto trestných činů (úmyslná i nedbalostní forma) slouží k ochraně živočichů a rostlin. S tím upřesněním, že objektem ochrany před nakažlivými chorobami anebo škůdci jsou domácí i jiná hospodářsky důležitá zvířata a užitkové rostliny. Těmito prostředky je společnost chráněná i z hlediska produkce zdravotně nezávadných potravin a jiných zemědělských produktů a nepřímo je tím i chráněn život a zdraví lidí. Skutkové

podstaty uvedeného trestného činu byly v zákoně ponechány s tím, že došlo k rozšíření okruhu skutečností, které podmiňují použití vyšší trestní sazby trestu odnětí svobody, např. spáchání tohoto trestného činu závažnějším způsobem jednání, ze zvláštního důvodu („z osobitého motivu“), členem zločinného spolčení („členom nebezpečného zoskupenia“) atd.

Nový trestný čin „Únik organizmů“ („Únik organizmov“) byl zařazen do § 309 zákona. Potřeba ochrany životního prostředí vedla i k zavedení nové skutkové podstaty, která souvisí s rozvojem vědy, výzkumu a vývoje geneticky modifikovaných organizmů.

Posledním trestným činem v tomto oddíle je trestný čin „Pytláctví“ („Pytliactvo“) – § 310 zákona. Právní úprava tohoto trestného činu se přebírá v podstatě podle současného znění.

Co se ostatních trestněprávních ustanovení (jak zvláštních skutkových podstat, tak i ostatních) na ochranu životního prostředí týče, zůstávají více méně beze změny. Vzhledem k systematické zvláštní části, jak jsem již uvedla výše, je třeba tato ustanovení hledat na jiných místech. Tak např. trestný čin „Týrání zvířat“ („Týranie zvierat“) již nenajdeme v hlavě páté „Trestné činy hrubě porušující občanské soužití“ („Trestné činy hrubo narušujúce občianské spolužitie“), ale byl zařazen do hlavy deváté „Trestné činy proti jiným právům a svobodám“ („Trestné činy proti iným právam a slobodám“) v § 378 zákona. Došlo zde zároveň i k částečnému zpřesnění znaků základní skutkové podstaty a kvalifikovaných skutkových podstat. Tohoto trestného činu se dopustí nejen ten, kdo týrá zvíře, ačkoli byl za obdobný přestupek v posledním roce postižen anebo za takový čin v posledních dvou letech odsouzen, ale i ten, kdo týrá zvíře zvláště krutým a surovým způsobem.

5. 2 Německo

Právo ochrany životního prostředí ve Spolkové republice Německo má poměrně dlouhou tradici. Představuje jednu z nejstarších materiálů práva životního prostředí vůbec. Ochrana přírody byla v Německu (podobně jako např. v bývalém Československu) dlouhou dobu počítána do oblasti kultury⁴⁷. Dnes je již samozřejmě samostatným odvětvím, které zastřešuje Spolkové ministerstvo životního prostředí (Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit). Ochrana životního prostředí je poskytována prostřednictvím jednotlivých složkových zákonů (např. Spolkový zákon na ochranu půdy – Bundesbodenschutzgesetz, Zákon o ochraně přírody a péči o krajinu – Gesetz zur Neuregelung des Rechte des Naturschutz und der Landwirtschaftspflege und zur Anpassung andere Rechtsvorschriften, Zákon o ochraně rostlinných kultur – Gesetz zum Schutz der

⁴⁷ Smolek M. Nová právní úprava ochrany přírody ve Spolkové republice Německo. České právo životního prostředí 2/2002 (4), s. 74 - 97.

Kulturpflanzen). V poslední době se ale projevují snahy upravit tuto materii v jednom zákoně, tzv. zákoník o životním prostředí (Umweltschutzgesetz). Byly již dokonce předloženy dva návrhy tohoto kodexu. Jeden byl vypracován pracovní skupinou vysokoškolských profesorů (tzv. profesorský návrh kodexu práva životního prostředí), druhý vytvořila nezávislá odborná komise při Spolkovém ministerstvu životního prostředí. Avšak doposud nebyl ani jeden z nich parlamentem přijat.

Co se týče trestněprávní ochrany životního prostředí v Německu, významným pramenem je (stejně jako u nás) trestní zákoník (Strafgesetzbuch). Ovšem trestněprávní ustanovení na ochranu životního prostředí se nacházejí i v jiných zákonech.

5. 2. 1 Úprava v trestním zákoně

Celý oddíl 29 zvláštní části německého trestního zákoníku (Strafgesetzbuch – StGB) je věnován trestným činům proti životnímu prostředí („Straftaten gegen die Umwelt“). Obsahuje celkem 13 paragrafů (§ 324 až § 330d), které byly do trestního zákoníku vloženy zákonem⁴⁸ z 18. března 1980 (v průběhu let byla jednotlivá ustanovení novelizována).

Trestného činu „Znečištění vody“ („Gewässerverunreinigung“) podle StGB § 324 se dopustí ten, kdo neoprávněně znečistí vodu nebo jinak nepříznivě změní její vlastnosti. Vodou se rozumí (podle legální definice uvedené v StGB § 330d) voda povrchová, voda spodní i moře. Nepříznivou změnou je třeba rozumět zhoršení vlastností vody ve smyslu fyzikálním, chemickém a biologickém. Jednání pachatele není vázáno na porušení žádných správně právních předpisů, jeho jednání může mít formu úmyslnou i nedbalostní. Pachatel může být potrestán odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem (při jednání z nedbalosti činí sazba trestu odnětí svobody až tři léta). Výslovně je stanoveno, že je trestný i pokus tohoto trestného činu. K ochraně vod slouží i další ustanovení německého trestního zákona (např. StGB § 326 odst. 1 bod 4, § 327 odst. 2 bod 2 – viz níže).

StGB § 324a obsahuje trestný čin „Znečištění půdy“ („Bodenverunreinigung“). Toho se dopustí ten, kdo porušením správně právních povinností vypouští nebo vnáší do půdy látku, nechá je vnikat nebo uvolní a tím znečistí nebo jinak nepříznivě změní půdu a to ve značném rozsahu nebo takovým způsobem, že to má za následek porušení zdraví lidí, živočichů, rostlin nebo jiných věcí značné ceny nebo vod. Jednání pachatele je zde vázáno na porušení správně právní povinnosti, kterou je (podle legální definice uvedené v StGB § 330d bod 4) povinnost vyplývající z právních předpisů, ze soudního

⁴⁸ Zákon o boji proti kriminalitě v oblasti životního prostředí (Gesetz zur Bekämpfung der Umweltkriminalität – Bbl I.S.373).

rozhodnutí, z pravomocného správního aktu, z pravomocného příkazu nebo z veřejnoprávní smlouvy, pokud by povinnost mohla být uložena také správním aktem, přičemž je zdůrazněno, že konkrétní správní akt, soudní rozhodnutí nebo veřejnoprávní smlouva slouží k ochraně před nebezpečím nebo škodlivými vlivy na životní prostředí, zejména na lidech, živočiších, rostlinách, vodstvu, ovzduší nebo půdě. I tento trestný čin může být spáchán úmyslně nebo z nedbalosti. Pachatel může být potrestán odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem, přičemž u nedbalostního jednání se sazba trestu odnětí svobody snižuje až na tři léta. I zde je trestný pokus.

Dalším trestným činem je „Znečištění ovzduší“ („Luftverunreinigung“) podle StGB § 325. Toho se dopustí ten, kdo při provozu podniku, zejména provozovny nebo stroje, porušením správně právní povinnosti způsobí (úmyslně či z nedbalosti) změnu ovzduší, která je schopna, mimo oblasti patřící k provozu, poškodit zdraví jiných osob, živočichů, rostlin nebo věcí značné ceny. Trestem v tomto případě je odnětí svobody až na pět let nebo peněžitý trest. Trestný je zároveň i pokus. Odst. 2 tohoto paragrafu obsahuje samostatnou skutkovou podstatu. Potrestán zde bude ten, kdo při provozu podniku, zejména provozovny nebo stroje, hrubým porušením správně právní povinnosti uvolňuje do ovzduší, mimo oblasti patřící podniku, škodlivé látky ve značném rozsahu. I za tento trestný čin hrozí trest odnětí svobody až na pět let nebo peněžitý trest. Jedná-li pachatel z nedbalosti, bude potrestán odnětím svobody až na tři roky nebo peněžitým trestem. Škodlivými látkami podle tohoto odstavce se rozumí látky, které jsou schopné 1. poškodit zdraví jiných osob, živočichů, rostlin nebo jiné věci značné hodnoty nebo 2. trvale znečistit vodu, vzduch nebo půdu nebo je jinak nepříznivě změnit. Ale ani jedna z těchto skutkových podstat se (podle StGB § 325 odst. 5) nevztahuje na motorová vozidla, kolejová vozidla, letadla nebo plavidla.

Podle StGB § 325a odst. 1 se trestného činu „Způsobení hluku, otřesů a neionizujících paprsků“ („Verursachen von Lärm, Erschütterungen und nichtionisierenden Strahlen“) dopustí ten, kdo při provozu podniku, zejména provozovny nebo stroje, porušením správně právní povinnosti působí hluk, který je schopen, mimo oblasti patřící k provozu, poškodit zdraví jiných osob. Sankcí za tento trestný čin je trest odnětí svobody až na tři léta nebo peněžitý trest. V StGB § 325a odst. 2 se nachází samostatná skutková podstata tohoto trestného činu. Potrestán bude ten, kdo (opět) při provozu podniku, zejména provozovny nebo stroje, porušením správně právní povinnosti, která slouží k ochraně před hlukem, otřesy nebo neionizujícími paprsky, ohrozí zdraví jiných osob, živočichů, kteří mu nepatří, nebo cizí věci značné hodnoty. Takový pachatel bude potrestán odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem. Jak je vidět, v tomto případě (na rozdíl od skutkové podstaty v odst. 1) nemusí dojít k poškození zdraví jiných, stačí zde pouhé ohrožení. I tento trestný čin může spáchán jak úmyslně, tak i z nedbalosti. Při jednání z nedbalosti se snižuje sazba trestu odnětí svobody, jako alternativa zůstává peněžitý trest. Stejně jako u trestného činu podle StGB § 325, ani v tomto případě nebude

naplněna skutková podstata provozem motorového vozidla, kolejového vozidla, letadla nebo plavidla.

StGB § 326 obsahuje trestný čin „Nedovolené nakládání s nebezpečnými odpady“ („Unerlaubter Umgang mit gefährlichen Abfällen“). Podle odst. 1 tohoto paragrafu ten, kdo neoprávněně, mimo zařízení, pro které bylo vydáno povolení nebo s podstatným odchýlením se od předepsaného nebo povoleného postupu, zpracovává, odkládá, uskládá, likviduje nebo jinak odstraňuje odpady, které 1. mohou obsahovat jedy nebo bacily vyvolávající obecně nebezpečné nemoci přenosné na lidi nebo zvířata, 2. jsou pro člověka karcinogenní, mohou poškodit plod nebo změnit genotyp, 3. jsou nebezpečné výbuchem, samozápalné nebo jsou více než nepatrně radioaktivní, nebo 4. jsou podle druhu, vlastnosti nebo množství schopné a) trvale znečistit vodu, ovzduší nebo půdu nebo je jinak nepříznivě změnit nebo b) ohrozit existenci živočichů nebo rostlin, bude potrestán odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem. Stejně bude potrestán ten, kdo odpady ve smyslu odst. 1 přepraví přes zákaz nebo potřebné povolení v rozsahu platnosti tohoto zákona. Samostatná skutková podstata je obsažena v odst. 3 tohoto paragrafu. Podle jeho znění bude potrestán odnětím svobody až na tři roky nebo peněžitým trestem ten, kdo neodevzdá radioaktivní odpady a tím poruší správně právní povinnost. Pachatel se může dopustit tohoto trestného činu úmyslným i nedbalostním jednáním, přičemž jedná-li z nedbalosti snižuje se horní hranice sazby trestu odnětí svobody, ovšem peněžitý trest jako alternativa zůstává. V odst. 6 je zakotveno ustanovení o beztrestnosti. Čin není trestný, pokud jsou zjevně vyloučeny škodlivé účinky na životní prostředí, zejména na lidi, vodu, ovzduší, půdu, užitková zvířata nebo užitkové rostliny, vzhledem k nepatrnému množství odpadů.

Trestného činu „Nedovolený provoz zařízení“ (Unerlaubtes Betreiben von Anlagen) podle StGB § 327 odst. 1 se dopustí ten, kdo bez potřebného povolení nebo proti vykonatelnému zakazu 1. provozuje jaderné zařízení, vlastní provozuschopné nebo odstavené jaderné zařízení nebo ho zcela nebo částečně demontuje nebo nějaké takové zařízení nebo jeho podnik podstatně mění nebo 2. používá v provozovně jaderné palivo nebo podstatným způsobem mění jeho složky. Trestem v tomto případě je trest odnětí svobody až na pět let nebo peněžitý trest. Odnětím svobody až na tři roky nebo peněžitým trestem bude podle StGB § 327 odst. 2 potrestán ten, kdo provozuje 1. zařízení podléhající schválení nebo jiné zařízení ve smyslu spolkového zákona o imisích, jejichž provoz je z důvodu ochrany před nebezpečím zakázán, 2. kanalizační potrubí podléhající schválení nebo ohlášení k dopravě látek ohrožujících vodu ve smyslu zákona o vodním hospodářství nebo 3. zařízení na likvidaci odpadu ve smyslu zákona o recyklacích a zákona o odpadech bez potřebného povolení nebo územního rozhodnutí podle příslušného zákona nebo proti pravomocnému zakazu na základě příslušného zákona. Pokud jedná pachatel z nedbalosti a tím ohrozí zdraví jiných osob, jemu nepatřících živočichů nebo cizích věcí značné hodnoty, bude potrestán v případě odst. 1 odnětím svobody až na tři roky nebo peněžitým trestem,

v případě odst. 2 odnětím svobody až na dva roky nebo peněžitým trestem.

Dalším trestným činem je „Nedovolené nakládání s radioaktivními látkami a jinými nebezpečnými látkami a materiály“ („Unerlaubter Umgang mit radioaktiven Stoffen und anderen gefährlichen Stoffen und Gütern) podle StGB § 328. Tohoto trestného činu se podle odst. 1 dopustí a odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem bude potrestán ten, kdo:

1. bez potřebného povolení nebo přes vykonatelný zákaz uloží jaderné palivo, dopraví, opracuje, zpracuje nebo jinak použije, doveze nebo vyveze nebo
2. v rozporu s povinností bez potřebného povolení nebo přes vykonatelný zákaz uloží, dopraví, opracuje, zpracuje nebo jinak použije, doveze nebo vyveze jiné radioaktivní látky, které jsou schopné podle druhu, vlastnosti nebo množství přivodit ionizujícími paprsky smrt nebo těžké poškození zdraví jiné osobě. Podle odst. 2 tohoto paragrafu (jedná se o samostatnou skutkovou podstatu) bude stejně potrestán ten, kdo 1. neprodleně nedodá jaderné palivo, k jehož dodání je podle atomového zákona povinen, 2. jaderné palivo nebo látky označené v odst. 1 bod 2 předává neoprávněné osobě nebo zprostředkovává, 3. způsobí nukleární výbuch nebo 4. navádí jiného ke způsobení nukleární exploze nebo takovému jednání napomáhá. Další samostatná skutková podstata se nachází v odst. 3. Podle tohoto ustanovení bude odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem potrestán ten, kdo hrubým porušením správně právní povinnosti 1. při provozu podniku, zejména provozovny nebo technického zařízení, skladuje, opracuje, zpracuje nebo jinak použije radioaktivní látky nebo nebezpečné látky ve smyslu zákona o chemikáliích nebo 2. dopraví, rozešle, zabalí nebo vybalí, naloží nebo vyloží, převezme nebo jinému přenechá nebezpečné předměty a tím ohrozí zdraví jiných, jemu nepatřících živočichů nebo cizích věcí značné hodnoty. Ve všech těchto případech je trestný i pokus. Pokud pachatel jedná „jen“ z nedbalosti, bude potrestán odnětím svobody až na tři roky nebo peněžitým trestem.

Dalším trestným činem proti životnímu prostředí podle německého trestního zákona je trestný čin „Ohrožení území vyžadujících ochranu“ („Gefährdung schutzbedürftiger Gebiete“ StGB 329). Trestného činu podle StGB § 329 odst. 1 se dopustí ten, kdo proti právnímu předpisu o oblasti vydanému na základě spolkového zákona o imisích provozuje zařízení uvnitř oblasti, která potřebuje zvláštní ochranu před škodlivými vlivy na životní prostředí způsobené znečištěním ovzduší nebo hlukem nebo je třeba obávat se během měnících se povětrnostních podmínek silného nárůstu škodlivých vlivů na životní prostředí způsobených znečištěním ovzduší. Tato skutková podstata ale nebude naplněna provozem motorového vozidla, kolejového vozidla, letadla nebo plavidla. Trestem je v tomto případě odnětí svobody až na tři roky nebo peněžitý trest. Podle odst. 2 stejného paragrafu bude potrestán odnětím svobody až na tři roky nebo peněžitým trestem ten, kdo proti právnímu předpisu vydanému k ochraně vodního ochranného pásma nebo k ochraně ochranného pásma léčivých pramenů 1. provozuje

zařízení k nakládání s vodou ohrožujícími látkami, 2. provozuje potrubní zařízení k dopravě látek vodu ohrožujících nebo takové látky dopravuje nebo 3. v rámci živnostenského podnikání těží štěrky, písek, hlínu nebo jiné pevné látky. Samostatná skutková podstata je v odst. 3 téhož paragrafu. Podle tohoto ustanovení bude potrestán odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem ten, kdo v rozporu s právním předpisem vydaným k ochraně chráněných přírodních oblastí, k ochraně ploch prozatímně zajištěných jako chráněná přírodní oblast a národních parků nebo v rozporu s pravomocným zákazem 1. těží nebo získává nerostné bohatství nebo jiné složky půdy, 2. provádí výkopy nebo násypy, 3. čerpá, mění nebo odstraňuje vody, 4. odvodňuje močály, bažiny, slatiny nebo jiná podobná území, 5. kácí les, 6. usmrtí, chytá živočichy zvláště chráněných druhů ve smyslu spolkového zákona na ochranu přírody, klade jim pasti nebo jejich násadu vajec zcela nebo částečně zničí nebo odstraní, 7. poškodí nebo odstraní rostliny zvláště chráněných druhů ve smyslu spolkového zákona na ochranu přírody nebo 8. postaví budovu a tím podstatně poškodí stávající účel ochrany.

Skutkové podstaty trestného činu „Zvláště těžký případ trestného činu proti životnímu prostředí“ („Besonders schwerer Fall einer Umweltstraftat“) podle StGB § 330 se dopustí ten, kdo se úmyslně dopustí trestného činu podle StGB § 324 až § 329, pokud tím 1. znečistí vodu, půdu či zvláště chráněné území takovým způsobem, že k odstranění znečištění je třeba vynaložit mimořádné náklady nebo se odstranění škody podaří až po delším časovém období, 2. ohrozí veřejné zásobování pitnou vodou, 3. trvale poškodí existenci živočichů a rostlin ohrožených vyhynutím, nebo 4. jedná ze ziskuchtivosti. Dále se tohoto trestného činu dopustí ten, kdo úmyslnými činy podle StGB § 324 až § 329 1. vystaví jiného člověka nebezpečí smrti nebo těžkému ublížení na zdraví, nebo 2. způsobí jinému člověku smrt. Trestem je v tomto případě trest odnětí svobody, jehož horní hranice dosahuje délky až deset let.

StGB § 330a obsahuje skutkovou podstatu trestného činu „Těžké ohrožení prostřednictvím jedů“ („Schwere Gefährdung durch Freisetzen von Giften“). Toho se dopustí ten, kdo šíří nebo uvolní látky, které obsahují jedy, a tím způsobí nebezpečí smrti nebo těžkého poškození zdraví jiného člověka nebo poškození zdraví většího počtu osob. Za takto spáchaný trestný čin bude pachatel potrestán odnětím svobody od jednoho do pěti let. Způsobí-li pachatel činem výše popsaným smrt jiné osoby, bude potrestán odnětím svobody nejméně na tři léta.

Oddíl 29 německého trestního zákona ve svém závěru obsahuje i ustanovení o účinné lítosti („Tätige Reue“ – StGB § 330b), o zabavení předmětů („Einziehung“ – StGB § 330c) a výklad pojmů („Begriffbestimmungen“ – StGB § 330d).

U účinné lítosti jde o to, že soud může v případě § 325a odst. 2, § 326 odst. 1 až 3, § 328 odst. 1 až 3 a § 330a odst. 1, 3 a 4 trest dle svého úsudku zmírnit nebo upustit podle tohoto předpisu od potrestání, pokud pachatel dobrovolně odvrátí nebezpečí nebo jím způsobený stav odstraní před vznikem značné škody. Za těchto předpokladů nebude pachatel podle § 325a odst. 3 č. 2, odst. 326 odst. 5, § 328 odst. 5 a §

330a odst. 5 potrestán. Bude-li odvráceno nebezpečí nebo způsobený protiprávní stav odstraněn bez přičinění pachatele, postačí jeho dobrovolné a vážně snažení k dosažení tohoto cíle.

Co se zabavení předmětů týče, je-li spáchán trestný čin podle § 326, § 327 odst. 1 nebo 2, § 328, § 329 odst. 1, 2 nebo 3 tento také ve spojení s odst. 4, mohou být zabaveny 1. předměty, které vytvořily čin nebo byly potřebné k jeho spáchání nebo přípravě nebo, 2. předměty, na které se čin vztahuje. ?!

Kromě tohoto speciálního oddílu se nacházejí v německém trestním zákoně další skutkové podstaty trestných činů, které slouží k ochraně životního prostředí v oddíle 28 „Obecně nebezpečné trestné činy“ („Gemeingefährliche Straftaten“). Jedná se o trestné činy „Travičství“ („Gemeingefährliche Vergiftung“) podle StGB § 314 a trestné činy v oblasti jaderné energetiky (StGB § 307, § 309, § 310, § 311). Také v zákonech jednotlivých spolkových zemí na ochranu přírody a krajiny se vyskytují trestněprávní ustanovení na ochranu životního prostředí.

5. 2. 2 Úprava v jiných zákonech

Říct může je trestní odškodnost i mimo StGB

V roce 2002 byl přijat nový zákon o úpravě práva ochrany přírody a péče o krajinu a o změně některých dalších zákonů (Gesetz zur Neuregelung des Rechte des Naturschutz und der Landwirtschaftspflege und zur Anpassung andere Rechtsvorschriften). Zákon byl publikován ve Spolkové sbírce zákonů (Bundesgesetzblatt) pod číslem BGBl. I 2002 Nr. 22, účinnosti nabyt dnem publikace, tj. 3. dubna 2002 (čl. 5 zákona).

Zákon se člení do desíti oddílů. Obsahuje obecná ustanovení (cíle a zásady ochrany, působnost správních úřadů), ustanovení o posuzování vlivů a plánování v krajině, upravuje obecnou ochranu přírody a ochranu zvláštní, dále upravuje rekreace v přírodě a krajině (jakožto oblast úzce související s ochranou přírody), spolupůsobení spolků na ochranu přírody atd. Zákon transponuje 4 směrnice Evropských společenství a další komunitární předpisy a také provádí některá ustanovení mezinárodních smluv.

Oddíl devátý obsahuje sankce (za správněprávní delikty) a tresty za porušení ustanovení tohoto zákona (Abschnitt 9 Bussgeld – und Strafvorschriften). Podle § 66 odst. 1 tohoto zákona bude odnětím svobody až na tři roky nebo peněžitým trestem potrestán ten, kdo úmyslným jednáním živnostensky nebo ze zvyku (gewerbs- oder gewohnheitsmässig) přemísťuje, chytá, zraňuje nebo usmrtí divoce žijící živočichy nebo jejich vývojovou formu nebo odnímá, poškozují nebo ničí hnízdiště, líhně, obydlí nebo útočiště, dále kdo odřeže, očeše, vytrhne nebo utrhne, vykope, poškodí nebo zničí divoce rostoucí rostliny, jejich části nebo vývojové formy a dále také ten, kdo prodává, kupuje, k prodeji nebo nákupu nabízí, skladuje za účelem prodeje, získává ke komerčním účelům, vystavuje nebo jinak využívá zvíře, rostlinu nebo zboží (jedná se o zvláště chráněné druhy živočichů a

rostlin ve smyslu § 10 odst. 2 písm. b) a c) tohoto zákona a o zboží ve smyslu přílohy ke směrnici 83/129/EHS). Dále bude podle tohoto ustanovení potrestán ten, kdo se proviní proti nařízení (ES) č. 338/97 a proti nařízení (EHS) č. 3254/91. Podle § 66 odst. 2 bude odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem potrestán ten, kdo se dopustí jednání uvedených v odst. 1 na živočišných nebo rostlinách přísně chráněných druhů. V případě, že se pachatel dopustí jednání podle § 66 odst. 2 tohoto zákona z nedbalosti, hrozí mu trest odnětí svobody až na šest měsíců nebo peněžitý trest.

Obdoba našeho trestného činu „Pytláctví“ podle § 178a TZ se nachází ve spolkovém zákoně o myslivosti (Bundesjagdgesetz – BBl I 1952, 780). Právem myslivosti je výhradní oprávnění chránit v určité oblasti lovnou zvěř, která podléhá právu myslivosti, lovit ji a přivlastňovat si ji. S právem myslivosti je spojena povinnost ochrany zvěře. Právo myslivosti lze vykonávat na základě loveckého lístku. Podle tohoto zákona (§ 38) se trestného činu dopustí a odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem bude potrestán ten, kdo 1. jedná v rozporu s pravomocným nařízením podle § 21 odst. 3 (jedná se o nařízení, kterým může být v určité oblasti nebo v určitém revíru trvale nebo dočasně zakázán odstřel lovné zvěře, jejíž existence se jeví ohrožena), 2. v rozporu s § 22 odst. 2 věta první neušetří zvěř (jde o to, že během celého roku je chráněna lovná zvěř, pro kterou není stanovena doba, ve které smí být lovena) nebo 3. v rozporu s § 22 odst. 4 věta první loví rodiče mláďat, kteří jsou nezbytní pro odchov mláďat do doby, než se osamostatní. Jedná-li pachatel z nedbalosti, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců nebo peněžitým trestem.

Trestněprávní ustanovení k ochraně životního prostředí jsou obsažena i v zákoně na ochranu zvířat (Tierschutzgesetz – BGBl I 1972, 1277), konkrétně oddíl dvanáctý, § 17. Účelem tohoto zákona je chránit život a dobrý zdravotní stav zvířete. Nikdo nesmí zvířeti bez rozumného důvodu způsobit bolest, utrpení nebo škodu. Podle ustanovení tohoto zákona bude odnětím svobody až na tři roky nebo peněžitým trestem potrestán ten, kdo 1. zabije obratlovce bez rozumného důvodu, nebo 2. obratlovci a) způsobí ze surovosti značnou bolest nebo utrpení nebo b) způsobí déle přetrvávající nebo se opakující značnou bolest nebo utrpení.

Dalším zákonem, který obsahuje trestněprávní ustanovení, která se týkají ochrany životního prostředí, je zákon o odpovědnosti v oblasti životního prostředí (Umwelthaftungsgesetz – BGBl I 1990, 2634). Podle § 21 tohoto zákona bude odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem potrestán ten, kdo neučiní opatření k úhradě (Deckungsvorsorge) nebo ho neučiní dostatečně nebo jedná v rozporu s pravomocným příkazem. Jedná-li pachatel z nedbalosti, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců nebo peněžitým trestem. Opatřením k úhradě je podle § 19 odst. 1 tohoto zákona povinnost majitele zařízení (uvedeného v příloze 2 k tomuto zákonu) pečovat o to, aby splnil zákonnou povinnost k náhradě škody, která vznikla tím, že následkem vlivů na životní prostředí vzešlých ze zařízení je usmrčen člověk, je mu ublíženo na zdraví nebo poškozena cizí věc.

opodmínky

6 Mezinárodní úprava

OSN jako jedna z prvních prosazovala rozvoj mezinárodního práva v oblasti životního prostředí a sjednávání smluv, které by přispěly k celosvětové ochraně životního prostředí. Program OSN pro životní prostředí dohlíží na dodržování mnoha dohod tohoto druhu. V Nairobi sídlí jedna ze speciálních agentur OSN – United Nations Environment Programme (UNEP), která je považována za klíčový orgán OSN pro ochranu životního prostředí. K úkolům UNEP patří zjišťování možných rizik ohrožujících životní prostředí, prevence jeho poškození a financování projektů na jeho ochranu. Mezi jednotlivými členskými státy iniciuje a koordinuje akce na ochranu životního prostředí. Činnosti UNEP se účastní i Česká republika.

Nezanedbatelnou není ani činnost Rady Evropy v oblasti ochrany životního prostředí. Ochrana životního prostředí představovala po druhé světové válce v Evropě jeden ze závažných společenských problémů. Proto problematiku ochrany životního prostředí navrhlo Parlamentní shromáždění Rady Evropy v roce 1961 zahrnout do programu své práce. Návrh byl přijat a výsledky činnosti Rady Evropy v této oblasti jsou opravdu potěšující. Zprvu přijímala Rada Evropy k ochraně životního prostředí různé charty a deklarace. A právě tyto, i když nezávazné, se staly prvními normami evropského práva životního prostředí. Mezi nejvýznamnější dokumenty přijaté Radou Evropy zabývající se ochranou životního prostředí patří např. Bernská úmluva⁴⁹, Luganská úmluva⁵⁰. Já se ale budu zabývat především Štrasburskou úmlouvou, která se týká ochrany životního prostředí prostřednictvím trestního práva (viz 5. 2).

dokumenty
mlouvy

6. 1 Úmluva Europol

Na mezinárodní úrovni byla dne 5. března 2002 v Praze podepsána Smlouva o spolupráci mezi Českou republikou a Evropským policejním úřadem ("Europol"). Tato smlouva je uveřejněna ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 108/2008 Sb. m. s.

Ve svém původním znění se tato smlouva měla (podle čl. 3, písm. 1b Smlouvy) použít na trestné činy v oblasti nedovoleného obchodu s drogami, nezákonného obchodu s jadernými a radioaktivními látkami, nezákonného pašování přistěhovalců, obchodu s lidmi, trestné činnosti spojené s motorovými vozidly, trestných činů spáchaných nebo trestných činů, u kterých lze předpokládat, že by mohly být spáchány,

TOX
mlouva

⁴⁹ Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry i přírodních lokalit (Bernská úmluva). Jejím cílem je ochrana vzácných a ohrožených druhů zvířat a rostlin, jakož i prostředí v němž žijí.

⁵⁰ Úmluva o civilní odpovědnosti za škody způsobené činnostmi nebezpečnými pro životní prostředí (Luganská úmluva). První mezinárodní úmluva, která se snažila věnovat problematice odpovědnosti za škody způsobené v oblasti životního prostředí komplexně.

2008
z evropské úmlouvy

během teroristických akcí namířených proti životu, zdraví, osobní svobodě nebo majetku a v oblasti padělání peněz nebo peněžních prostředků, jakož i v oblasti praní špinavých peněz ve spojení s uvedenými oblastmi trestné činnosti nebo jejich konkrétními projevy a související trestné činy.

Dne 6. a 7. prosince 2001 rozhodla Rada EU o rozšíření mandátu Europolu tak, aby se zabýval rovněž závažnými formami mezinárodní trestné činnosti. Úmluva Europol tak byla výměnou nót (mezi tehdejším Ministrem zahraničních věcí Janem Kavanem a ředitelem Evropského policejního úřadu Jürgenem Storbeckem) ze dne 13. února 2002 a 5. března 2002 změněna.

Působnost Europolu a tedy i oblast trestných činů, na které se smlouva použije, byla rozšířena krom jiných trestných činů o trestné činy v oblasti nezákonného obchodování a poškozování životního prostředí, jako jsou nezákonné obchodování se zbraněmi, střelivem a výbušninami, nezákonné obchodování s ohroženými druhy zvířat, nezákonné obchodování s ohroženými druhy a odrůdami rostlin, trestná činnost v oblasti životního prostředí a nezákonné obchodování s hormonálními látkami a jinými růstovými přípravky.

Smlouva vstoupila v platnost na základně svého článku 20⁵¹ dne 16. srpna 2002 a tímto dnem vstoupila v platnost i její změna.

Účelem smlouvy je podle čl. 2 posílit spolupráci členských států Evropské unie, jednajících prostřednictvím Europolu, a České republiky proti závažným formám mezinárodní trestné činnosti v oblastech, které byly uvedeny výše, a to zejména formou výměny jak strategických, tak operativních informací. Spolupráce však může zahrnovat i jiné činnosti a úkoly Europolu uvedené v Konvenci, zejména výměnu odborných znalostí, strategických poznatků, všeobecných situačních zpráv, informací o vyšetřujících postupech, informací o metodách předcházení trestné činnosti, účast při výcvikových činnostech, jakož i poskytování rad a podpory při konkrétních vyšetřováních (čl. 4 smlouvy).

Smlouva dále stanovuje příslušné orgány odpovědné podle vnitrostátních právních předpisů České republiky v boji proti trestné činnosti, na které se smlouva vztahuje, zabývá se způsobem výměny informací, poskytováním informací Europolu, poskytováním osobních údajů Europolem, odpovědností, řešením sporů a dalšími oblastmi důležitými pro zdárné fungování spolupráce a splnění účelu smlouvy.

⁵¹ Čl. 20 Smlouvy: Tato smlouva vstupuje v platnost dnem, kdy si smluvní strany navzájem písemně diplomatickou cestou oznámí, že byly splněny podmínky stanovené vnitrostátními právními předpisy České republiky a právními požadavky Europolu pro vstup této smlouvy v platnost.

6. 2 Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí

Dne 4. listopadu 1998 přijala Rada Evropy Úmluvu o trestněprávní ochraně životního prostředí (ETS no. 172). Jedná se o závaznou mezinárodní smlouvu otevřenou k podpisu všem státům. Hned v listopadu 1998 ji podepsalo prvních sedm států – Dánsko, Finsko, Francie, Island, Německo, Řecko a Švédsko. Česká republika tuto smlouvu dosud neratifikovala. 27

Cílem úmluvy je předcházet chování poškozujícímu životní prostředí, a to „zastařováním“ potenciálních delikventů. Pomáhá harmonizovat národní trestní zákonodárství smluvních stran a zavazuje státy formulovat v jejich vnitrostátním právu trestný čin poškozování životního prostředí.⁵²

Úmluva obsahuje požadavek kriminalizovat každé poškození ovzduší, vod a půdy, v jehož důsledku by byla způsobena smrt či vážná újma na zdraví, anebo vzniklo velmi vážné riziko těchto následků. V jiných případech ohrožení života a zdraví, vznikajících v důsledku znečišťování složek přírody, nakládání s nebezpečnými odpady, provozování nebezpečných operací a zvláště pak činností ohrožujících jadernou bezpečnost, je předpokladem uplatnění trestněprávní odpovědnosti porušení zvláštních předpisů nebo povinností.

Smluvní strany (jednotlivé státy) si mohou samy rozhodnout, zda některé protiprávní činy ohrožující či poškozující životní prostředí, pokud z nich nevznikly škodlivé následky, budou postihovány jako delikty trestní nebo správní. Ovšem povinnost tyto delikty stíhat – je jedno, kterým způsobem – je bezvýjimečná.

Dalším požadavkem této úmluvy je zavedení trestní odpovědnosti vůči právníkům osobám.

Úmluva se snaží harmonizovat systém sankcí a jiných opatření proti poškozovatelům životního prostředí a zavazuje státy, aby aplikovaly tresty, které jsou svou přísností přiměřené závažnosti deliktu. Jedná se např. o trest odnětí svobody, propadnutí majetku či věci použité při spáchání trestného činu, peněžité tresty a tam, kde je to možné, i uvedení v předešlý stav.

Soudní řízení se v případě stíhání a odsouzení řídí zásadou teritoriality. Otázky mezinárodní spolupráce orgánů činných v trestním řízení jsou ve smlouvě upraveny jen rámcově. Spoléhá se především na obecné nástroje vytvářející společný evropský právní prostor v trestněprávních záležitostech.

Smlouva také zavádí možnost zájmové přeshraniční spolupráce na bázi veřejné participace, pokud státy prohlásí, že umožní, aby se zahraniční či mezinárodní organizace ochránců životního prostředí mohly připojit k trestnímu stíhání jako společenští žalobci sui generis. úmluva o životním prostředí

Tato úmluva byla vzata v úvahu při přijímání rámcového rozhodnutí Rady č. 2003/80 (viz bod 6. 2).

⁵² Zástěrová J. Ochrana životního prostředí v činnosti Rady Evropy. České právo životního prostředí 1/2001 (1), s. 45 až 51.

7 Evropská úprava

7. 1 Právo životního prostředí v právu ES

Původně v zakládajících smlouvách Evropského společenství neexistovalo žádné ustanovení týkající se životního prostředí. To znamenalo, že Společenství nemělo pravomoc upravovat tuto oblast. Od roku 1973 byly postupně přijímány jednotlivé akční programy, které se týkaly životního prostředí, ale až v důsledku přijetí Jednotného evropského aktu v roce 1986 se stala ochrana životního prostředí součástí primárního práva ES⁵³. Smlouva ES byla novelizována články 174 – 176, které jsou základními ustanoveními zabývající se ochranou životního prostředí v ES.

Právo životního prostředí se řadí mezi tzv. koordinovanou (harmonizovanou) politiku ES. To znamená, že existuje konkurující pravomoc členských států a Společenství, přičemž ES provádí především harmonizaci, resp. koordinaci legislativních a jiných činností.⁵⁴ Životní prostředí je tedy pod ochranou ES a členských států (společná působnost). Z toho vyplývá, že pokud určitý problém není upraven právními předpisy ES, mohou ho členské státy upravit vlastním právním předpisem. Existuje-li ovšem právní úprava Společenství, je vnitrostátní právní úpravě nadřazena a je pro členský stát závazná. Článek 176 Smlouvy ES ale stanoví, že opatření přijatá podle čl. 175 nebrání tomu, aby každý členský stát zachovával nebo zaváděl přísnější ochranná opatření. Takováto opatření musejí být kompatibilní s touto smlouvou. Musejí být oznámena Komisi.

Požadavkem v současné době je harmonizace environmentálního trestního práva v Evropě, sblížení co do terminologie, výčtu sankcí i jejich výše. Evropské země by měly v tomto směru co nejvíce spolupracovat. Základní otázkou zůstává vůbec vyjasnění pojmů v oblasti trestního práva. Je tedy nutné sjednotit pohled na to, co vlastně je trestný čin proti životnímu prostředí a dále pak jaký je jeho obsah. Podstatou prosazování environmentálního trestního práva je jednak přesný popis skutkové podstaty trestného činu (musí zde být formální i materiální stránka) a jednak formulace dostatečně efektivních sankcí. Zatím existují v této oblasti značné rozdíly v různých evropských zemích.

Je tak možné rozlišit trestněprávní postih vedle postihu administrativně právního, přičemž i v rámci těchto kategorií mohou existovat dílčí odlišnosti (např. dělení trestných činů na zvláště závažné a méně závažné). Zvláštní otázkou zůstává oblast trestněprávního

⁵³ Primárním právem ES nazýváme akty členských států ES, které jsou prvotním pramenem základních pravidel, na nichž Společenství spočívá (Týč V. Základy práva Evropské unie pro ekonomy. Praha. Linde Praha. 2001.)

⁵⁴ Blíže viz Tichý I., Arnold R., Svoboda P., Zemánek J., Král R. Evropské právo. Praha: C. H. Beck. 2004. Stejně i Kružíková E., Adamová E., Komárek J. Právo životního prostředí Evropských společenství – praktický průvodce. Praha: Linde Praha. 2003

postihu právnických osob, což je problematikou, která se otevírá široké budoucí diskusi. Některé evropské země mají zakotvenou trestní odpovědnost i pro právnické osoby (Velká Británie, Francie, Dánsko, počítá s tím i nová kodifikace trestního práva v České republice), jiné nemají dosud tuto úpravu pro právnické osoby zavedenou (např. Itálie).

Další rozdíly je možné najít v kompetenčních ustanoveních, tj. v tom, kterým orgánům je svěřena pravomoc postihovat trestnou činnost, dále v trestních sazbách a v definicích skutkových podstat.

Ale i přes všechno výše uvedené se nesmí zapomínat na to, že trestní právo v demokratickém právním státě je chápáno jako jedna z možností potrestání a vždy je třeba při posuzování konkrétního deliktu zvažovat jeho nezbytnost generální ochrany prostředkem nejzajším – „ultima ratio“, popř. posoudit mez, od které je tato ochrana jedinou efektivní.

Základní požadavky na podobu environmentálního trestního práva vyplývají z poznání, že prostřednictvím trestněprávních sankcí je nutné převážit ekonomický prospěch plynoucí z páchané trestné činnosti. Cílem je zastrašit každého potencionálního pachatele natolik, aby vůbec nepodstoupil riziko trestněprávního postihu. Je tu tedy velice výrazný prvek prevence, což je také jeden ze základních principů ochrany životního prostředí.

Primárním požadavkem je ochota státu chránit životní prostředí právními prostředky, protože teprve za takového stavu může být vynucování práva efektivní.

Důležité je také zakotvení sankčního systému, který v sobě ponese známky určitého zostuzení ve společnosti a tím snížení příjmů z nelegální, ale v návaznosti na to také z legální činnosti. To se týká zejména možnosti zveřejňovat rozsudky v oblasti environmentální trestné činnosti, bude-li existovat trestněprávní odpovědnost právnických osob. Dalšími účinnými sankcemi pak může být např. konfiskace majetku apod.⁵⁵

7. 2 Rozhodnutí Rady Evropské unie č. 2003/80

Jedná se o rámcové rozhodnutí⁵⁶ Rady č. 2003/80 ze dne 27. ledna 2003, o trestněprávní ochraně životního prostředí⁵⁷.

Rozhodnutí bylo přijato s ohledem na Smlouvu o Evropské unii, a zejména na čl. 29 (rozvíjení společného postupu členských států v oblasti policejní a soudní spolupráce v trestních věcech), čl. 31 písm. e)

⁵⁵ Prchalová J., Tichá T. Poznámky z konference „Environment Crime in Europe“ (27.– 28. 11. 2003). České právo životního prostředí 1/2004 (11), s. 80 - 84

⁵⁶ Rámcová rozhodnutí jsou aktem sekundárního práva a jsou závazná pro členské státy co do výsledku, kterého má být dosaženo, při čemž volba forem a prostředků se ponechává vnitrostátním orgánům. Nemají přímý účinek.

⁵⁷ Toto rámcové rozhodnutí nabylo platnosti dnem publikace v úředním věstníku EU (Official Journal), tj. dne 5. února 2003.

(postupně přijímání opatření k zavedení minimálních pravidel o znacích skutkových podstat trestných činů a trestech v oblasti organizované trestné činnosti, terorismu a nedovoleného obchodu s drogami) a čl. 34 odst. 2 písm. b) (přijímat rámcová rozhodnutí za účelem sblížení právních a správních předpisů členských států).

Samotné rozhodnutí obsahuje na svém začátku několik důvodů, které vedly Radu k jeho přijetí. Je to např. znepokojení Unie nárůstem trestných činů týkajících se životního prostředí a jejich účinků, které se stále častěji šíří za hranice států, v nichž jsou tyto trestné činy spáchány. Dalším důvodem je, že trestné činy proti životnímu prostředí představují problém, kterému čelí všechny členské státy společně, a proto by měly v rámci trestního práva přijmout společná opatření k ochraně životního prostředí, dále by za trestné činy proti životnímu prostředí měly být odpovědné nejen fyzické, ale také právnické osoby a členské státy by měly zavést rozsáhlé pravomoci ve vztahu k uvedeným trestným činům tak, aby bylo fyzickým a právnickým osobám zabráněno uniknout trestnímu stíhání na základě toho, že trestný čin nebyl spáchán na jejich území atd.

Čl. 2 rozhodnutí zavazuje členské státy k nezbytným opatřením k zavedení těchto úmyslných trestných činů ve svém vnitrostátním právu: 1) vypouštění, emise nebo uvolňování takového množství látek nebo ionizujícího záření do vzduchu, půdy nebo vody, které způsobují smrt nebo vážná poškození zdraví nebo osob, 2) protiprávní vypouštění, emise nebo uvolňování takového množství látek nebo ionizujícího záření do vzduchu, půdy nebo vody, které způsobují nebo mohou způsobit jejich trvalé nebo podstatné zhoršení nebo smrt anebo vážné poškození zdraví kterékoli osoby anebo podstatné poškození chráněných památek a jiných chráněných objektů, majetku a zdraví zvířat nebo rostlin, 3) protiprávní nakládání s odpady, jejich zpracovávání, ukládání, přeprava, vývoz a dovoz včetně nebezpečných odpadů, které způsobují nebo mohou způsobit smrt nebo vážné poškození zdraví kterékoli osoby anebo podstatné zhoršení kvality vzduchu, půdy a vody a zdraví zvířat nebo rostlin, 4) protiprávní provozování továrny, v níž je prováděna nebezpečná činnost, která způsobuje nebo může způsobit mimo továrnu smrt nebo vážné poškození zdraví kterékoli osoby anebo podstatné zhoršení kvality vzduchu, půdy a vody a zdraví zvířat nebo rostlin, 5) protiprávní výroba, zpracování, ukládání, doprava, vývoz nebo dovoz jaderných materiálů nebo jiných nebezpečných radioaktivních látek, které způsobují nebo mohou způsobit smrt nebo vážné poškození zdraví kterékoli osoby anebo podstatné zhoršení kvality vzduchu, půdy a vody a zdraví zvířat a rostlin, 6) protiprávní držení, odchyt, poškozování a usmrcování chráněných druhů volně žijící zvěře a planě rostoucích rostlin nebo obchodování s nimi či jejich částmi, alespoň jsou-li podle vnitrostátních právních předpisů ohroženy vymizením, 7) protiprávní obchod s látkami poškozujícími ozón.

Čl. 3 zavazuje členské státy k přijetí nezbytných opatření k zavedení trestných činů vyjmenovaných v článku 2 ve svém vnitrostátním právu, jsou-li spáchány z nedbalosti nebo alespoň z hrubé nedbalosti.

kontrola
oblasti
povětšinou
nezbytné
může být

*Ne ne ustanovení
ale po kopírování
čláku a nově
text*

Každý členský stát by měl přijmout nezbytná opatření, aby zajistil, že jednání vymezená v čl. 2 a 3 budou efektivně a přiměřeně potrestána a že tato opatření budou obsahovat i závažné tresty, přinejmenším v závažných případech tresty zahrnující trest odnětí svobody, které může vést i k extradici. Takové tresty mohou být slučovány s jinými tresty a opatřeními, mezi které patří zvláště odnětí úřední autorizace nebo oprávnění fyzické osobě, nebo řízení či spravování společnosti nebo nadace, kde skutečnosti vedoucí k jeho usvědčení nasvědčují zřejmému riziku, že trestná činnost může pokračovat⁵⁸.

Čl. 4 pojednává o účastenství a návodu. Každý členský stát přijme nezbytná opatření k zajištění trestnosti účastenství na jednání uvedeném v článku 2 a návodu k němu.

Čl. 5 obsahuje ustanovení o sankcích: 1) Každý členský stát přijme nezbytná opatření, aby jednání uvedená v člancích 2 a 3 bylo možno trestat účinnými, přiměřenými a odrazujícími trestními sankcemi, které zahrnují, alespoň v závažných případech, tresty odnětí svobody, pro které je možné vydání, 2) sankce uvedené v odstavci 1 mohou být doprovázeny dalšími sankcemi nebo opatřeními, zejména pro fyzické osoby zákazem provozování činnosti, která vyžaduje úřední povolení nebo souhlas nebo která spočívá v založení, správě nebo řízení podniku či nadace, jestliže skutečnosti, které vedly k jejímu odsouzení ukazují, že je zde zřejmé riziko pokračování v trestné činnosti.

Čl. 6 se zabývá odpovědností právnických osob a členským státům z něho plynou tyto povinnosti: 1) každý členský stát přijme nezbytná opatření, aby zajistil, že právnické osoby lze činit odpovědnými za jednání uvedená v člancích 2 a 3, která v jejich prospěch spáchá jakákoliv osoba jednající samostatně nebo jako člen orgánu dotyčné právnické osoby, která v této právnické osobě působí ve vedoucím postavení na základě: a) oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu, b) pravomoci činit rozhodnutí jménem této právnické osoby nebo c) pravomoci vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby, jakož i účast na spáchání jednání uvedených v člancích 2 a 3 nebo návod k nim nebo za pokus spáchání takových jednání, 2) kromě případů uvedených v odstavci 1 přijme každý členský stát opatření nezbytná k zajištění odpovědnosti právnických osob v případech, kdy nedostatek dohledu nebo kontroly ze strany osoby uvedené v odstavci 1 umožnil spáchání jednání uvedených ve člancích 2 a 3 ve prospěch právnické osoby osobou jí podřízenou. Odpovědnost právnické osoby podle odstavců 1 a 2 nevylučuje trestná stíhání fyzických osob pro spáchání jednání uvedených v člancích 2 a 3, návodu k nim nebo účastenství na nich.

V souvislosti s předchozím článkem, čl. 7 upravuje sankce ukládané právnickým osobám. Podle tohoto článku každý členský stát přijme nezbytná opatření, aby právnickou osobu odpovědnou podle čl. 6 bylo možné postihnout účinnými, přiměřenými a odrazujícími sankcemi, které zahrnují pokuty trestní nebo jiné povahy a mohou zahrnovat i jiné

⁵⁸ Prchalová J. Nový právní předpis EU o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva. České právo životního prostředí 1/2003 (7), s. 52 - 56

sankce, např. 1) zbavení oprávnění pobírat veřejné výhody nebo podpory, 2) dočasný nebo trvalý zákaz provozování obchodní činnosti, 3) uložení soudního dohledu, 4) zrušení rozhodnutím soudu, 5) povinnost přijmout zvláštní opatření k zamezení důsledků podobného jednání, jako to, které založilo trestní odpovědnost.

Čl. 8 zavazuje členské státy k přijetí opatření nezbytných k založení své příslušnosti ve vztahu k trestným činům uvedeným v člancích 2 a 3 a spáchaným: a) zcela nebo zčásti na jeho území, i když účinky tohoto jednání se projeví zcela na jiném místě, b) na palubě lodi nebo letadla registrovaných v tomto státě nebo plujících pod jeho vlajkou, c) ve prospěch právnické osoby se sídlem na jeho území, d) jedním z jeho státních příslušníků, jestliže je čin trestný podle trestního práva místa spáchání, nebo toto místo nespadá do žádné pravomoci. S výhradou k tomuto článku může každý členský stát rozhodnout, že nebude uplatňovat nebo bude uplatňovat pouze ve zvláštních případech pravidla o příslušnosti podle písm. c) a písm. d).

Vydávání a trestní stíhání je upraveno v čl. 9. Podle jeho odstavce 1, písm. a) každý členský stát, který podle svých právních předpisů dosud nevydává své státní příslušníky, přijme opatření nezbytná k založení své soudní pravomoci ve vztahu k trestným činům uvedeným v člancích 2 a 3, pokud byly spáchány jeho státními příslušníky mimo jeho území. Podle odstavce 1, písm. b) každý členský stát, jehož státní příslušník je podezřelý ze spáchání trestného činu uvedeného v člancích 2 a 3 v jiném členském státě a který nevydá tuto osobu dotyčnému členskému státu pouze z důvodu její státní příslušnosti, předloží tuto věc svým příslušným orgánům za účelem případného trestního stíhání. Aby se mohlo uskutečnit trestní stíhání, předají se spisy, informace a předměty týkající se daného trestného činu postupem podle čl. 6 odst. 2 Evropské úmluvy o vydávání. Dožadující členský stát bude pak vyrozuměn o zahájeném trestním řízení a jeho výsledku.

Členské státy jsou povinny přijmout opatření nezbytná pro dosažení souladu s tímto rámcovým rozhodnutím do 27. ledna 2005 a do stejné doby sdělí generálnímu sekretariátu Rady a Komisi znění předpisů, kterými se v jejich vnitrostátním právu zavádějí povinnosti vyplývající z tohoto rámcového rozhodnutí.

Česká republika částečně naplnila požadavky rámcového rozhodnutí prostřednictvím dílčích novel trestního zákona (nejvýznamnější novelou je z tohoto pohledu zákon č. 134/2002 Sb.), zakotvit do českého právního řádu trestněprávní odpovědnost právnických osob (nejen) za trestné činy proti životnímu prostředí v samostatném zákoně se však nepodařilo (návrh zákona byl v 1. čtení v Poslanecké sněmovně zamítnut).

Poslední významnou změnou v oblasti trestněprávní ochrany životního prostředí na evropské úrovni je zrušení výše zmiňovaného rámcového rozhodnutí Rady. Evropský soudní dvůr 13. září 2005 tak rozhodl z důvodu, že rámcové rozhodnutí Rady bylo přijato mimo legislativní rámec ES.

Rámcové rozhodnutí (jak bylo uvedeno výše), upravilo základní požadavky na metodu dosažení cíle – ochrany životního prostředí

prostřednictvím trestního práva. Tím došlo k určitému vybočení z dosavadního přístupu k členským státům, jejichž postavení je obecně založené na tom, že právo ES udává cíle, kterých má být v členských státech dosaženo, ale nechává zcela na nich, jaké zvolí implementační techniky. V tomto rámcovém rozhodnutí je režim nastaven tak, že je členským státům určeno použít postupy trestního práva.

Rámcové rozhodnutí tak nastolilo dvě zásadní otázky. Jednak to, zda je skutečně nezbytné, aby právo ES uložilo členským státům využití konkrétních prostředků k dosažení zamýšleného cíle, čímž vybočí ze svého právního standardu, a jednak to, které zmocnění a který pilíř evropské problematiky zakládá legitimitu takového přístupu. Právě druhá uvedená otázka vedla Komisi k podání žaloby⁵⁹ proti Radě na základě čl. 35(6) Smlouvy o Evropské unii s požadavkem, aby rámcové rozhodnutí Rady bylo jako nezákonné zrušeno.

Jak je patrné, rámcové rozhodnutí Rady bylo zrušeno z důvodů kompetenčních – legitimize k přijímání norem v rámci evropského práva, resp. k vydání směrnice či rámcového rozhodnutí. Soudní dvůr konstatoval, že rozhodnutí Rady zasahuje do pravomocí, které článek 175 Smlouvy o ES svěřuje Společenství. Toto rozhodnutí Soudního dvora má význam pro určení kompetenčního základu v dané oblasti stejně jako širší zmocnění v dokumentech ES. Jedná se tedy o otázku, která značně převyšuje problematiku ochrany životního prostředí⁶⁰.

Závěrem je nutno dodat, že prostředky trestního práva jsou nezbytné k zajištění dostatečně účinné ochrany životního prostředí a představují tak jediný skutečně odrazující prvek proti rušivým zásahům do životního prostředí.

8 Exkurz ke správním deliktům (přestupkům) na úseku ochrany životního prostředí

Přesto, že se tato práce zabývá trestněprávní ochranou životního prostředí, ráda bych se, vzhledem k tomu, že součástí deliktů odpovědnosti (jak o ni byla zmínka v kapitole 1. 2) je i odpovědnost za správní delikty, zmínila i o správních deliktech (přestupcích) na tomto úseku.

⁵⁹ Žaloba číslo C-176/03

⁶⁰ Tichá T. Trestněprávní ochrana životního prostředí – zásadní vývoj v evropském právním prostředí. *České právo životního prostředí* 2/2005 (16), s. 9 až 19

8. 1 Rozdíly mezi trestným činem a správním deliktem (přestupkem)

Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně⁶¹ (§ 3 odst. 1 TZ). Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu (§ 3 odst. 2 TZ). Jedná se o tzv. materiálně formální pojetí trestného činu. Materiální stránkou trestného činu je nebezpečnost činu pro společnost. Ta není nikde definována, TZ jen stanoví v § 3 odst. 4, jakými kritérii je stupeň nebezpečnosti činu pro společnost určován. Formální stránkou trestného činu jsou pak „znaky uvedené v tomto zákoně“. Jedná se o objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku trestného činu a dále se mezi formální znaky řadí věk a přičetnost, které jsou tzv. obecnými formálními znaky trestného činu. Aby se jednalo o trestný čin, musí být naplněny obě stránky trestného činu, tedy jak stránka materiální, tak i formální. Pokud by jeden z těchto znaků chyběl, nejednalo by se o trestný čin (např. pokud by jednání, které bylo pro společnost nebezpečné, nevykazovalo znaky uvedené v zákoně, nejednalo by se o trestný čin).

Správní delikt je jedním z druhů právních deliktů. V literatuře se správním deliktem označuje zpravidla protiprávní jednání, jehož znaky jsou stanoveny zákonem, za které ukládá správní úřad (orgán) trest stanovený normou správního práva⁶². Mezi správními delikty se podle současné právní úpravy rozlišují zejména přestupky, jiné správní delikty fyzických osob postihované na základě zavinění, správní delikty právnických osob a fyzických osob postihované bez ohledu na zavinění, správní disciplinární delikty a správní pořádkové delikty.

V České republice je právní úprava přestupků obsažena v zákoně ČNR č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a v celé řadě dalších zákonů. Právní úprava přestupků je, tedy, roztržena do řady právních předpisů.

Přestupkem je (podle § 2 odst. 1 zákona č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů) zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin. Negativní vymezení je obsaženo v § 2 odst. 2 ZPř, jenž upravuje okolnosti vylučující protiprávnost (nutná obrana a krajní nouze).

Společným atributem trestného činu a přestupku je, že jde v obou případech o protispolečenské činy. Pro obě kategorie protispolečenských činů je dále shodné, že k odpovědnosti za trestný čin i přestupek se vyžaduje zavinění jednatelů, jeho přičetnost a dosažení předepsaného věku 15 let. Oba typy protiprávního jednání musí být také jako trestný čin, resp. jako přestupek označeny v zákoně, nikoli tedy v právním předpisu nižší právní síly.

⁶¹ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

⁶² Hendrych D. a kol. Správní právo. Obecná část. 5., rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 201.

Trestné činy se od přestupků liší především v materiálním znaku – stupni nebezpečnosti činu pro společnost. Obecná hlediska nebezpečnosti činu pro společnost (§ 3 odst. 3 TZ) jsou pak namnoze konkretizována v jednotlivých ustanoveních o trestných činech a přestupcích, v nichž jsou uvedeny znaky, jimiž se trestné činy od přestupků typicky odlišují. Například jde o trestný čin ohrožení a poškození životního prostředí podle § 181a TZ, jestliže pachatel úmyslně znečistí nebo jiným způsobem poškodí půdu, vodu, ovzduší, les nebo jinou složku životního prostředí tím, že poruší předpisy o ochraně životního prostředí, kdežto o přestupek na úseku ochrany životního prostředí podle § 45 ZPř by se jednalo, kdyby porušením zvláštních právních předpisů o ochraně životního prostředí bylo životní prostředí zhoršeno. V těch případech, kdy formální znaky trestných činů a přestupků si konkurují v tom smyslu, že se jejich formální znaky překrývají a rozdíl mezi nimi z těchto znaků samotných nelze vyvodit, poslouží pro určení rozdílu mezi trestným činem a přestupkem stupeň nebezpečnosti jednání pro společnost.

Co se zavinění týče, je vyžadováno shodně jak u trestných činů, tak u přestupků, resp. zavinění je obligatorním znakem obou deliktů. Ovšem pravidlo o zavinění u přestupků je odlišné od pravidla platného pro trestný čin. Podle § 3 odst. 3 TZ k trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Podle § 3 ZPř k odpovědnosti za přestupek postačí zavinění z nedbalosti, nestanoví-li zákon výslovně, že je třeba úmyslného zavinění⁶³.

Další rozdíly je možno sledovat v kvalitativně odlišných právních následcích spojených se spácháním toho kterého deliktu, v následcích odsouzení, i v orgánech příslušných k projednání toho kterého deliktu.

8. 2 Přestupky na úseku ochrany životního prostředí

Přestupku se (podle § 45 odst. 1 ZPř) dopustí ten, kdo porušením zvláštních právních předpisů o ochraně životního prostředí jiným způsobem, než jak vyplývá z ustanovení § 21 až 44, zhorší životní prostředí. V tomto ustanovení je vyjádřena generální klauzule přestupků na úseku životního prostředí. V případě, že dojde ke zjištění protiprávního jednání fyzické osoby proti životnímu prostředí nebo určité jeho složce, bude se nejprve zjišťovat, zda nebyla naplněna konkrétní skutková podstata přestupku v některém ze zvláštních zákonů na úseku ochrany životního prostředí.

Pakliže tomu tak nebude, je třeba zjišťovat, zda lze dané jednání zařadit do některé ze základních skutkových podstat zvláštní části ZPř (např. jako přestupek na úseku zdravotnictví, vodního hospodářství, zemědělství, myslivosti, rybářství atd.). V případě, že ani zde není

⁶³ Novotný O., Dolenský A., Jelínek J., Vanduchová M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing 2003. s. 81 a n.

možné příslušnou skutkovou podstatu nalézt, pak je nutné posoudit, zda je možno jednání kvalifikovat jako naplnění přestupků na úseku ochrany životního prostředí podle § 45 ZPř. Musí se ale prokázat, že pachatel svým jednáním zhoršil životní prostředí⁶⁴.

Sankcí za přestupek podle § 45 ZPř je pokuta do 10 000 Kč.

Jak již bylo uvedeno výše, přestupky jsou obsaženy i v jiných zákonech. Jedná se především o zákon o ochraně přírody a krajiny⁶⁵ (§ 87), zákon CITES⁶⁶ (§ 25), zákon na ochranu zvířat proti týrání⁶⁷ (§ 28), zákon o odpadech⁶⁸ (§ 69 a n.), zákon o lesích⁶⁹ (§ 53) atd. Vzájemný poměr přestupků na úseku ochrany životního prostředí a jeho jednotlivých složek upravených ve zvláštních zákonech a přestupků v zákoně o přestupcích je vyjádřen zásadou speciality. Úprava přestupků ve zvláštních zákonech je lex specialis ve vztahu k zákonu o přestupcích, a proto se takový zvláštní zákon použije přednostně⁷⁰.

8. 3 Jiné správní delikty fyzických osob postihované na základě zavinění

Jedná se o zaviněné protiprávní jednání fyzické osoby, jehož znaky jsou uvedeny ve zvláštních zákonech, za které ukládá správní úřad (orgán) sankci stanovenou v těchto zákonech, nejde-li o trestný čin. V současné době se rozlišují správní delikty pracovníků za porušení povinností, které tito pracovníci mají na některém úseku činnosti zaměstnavatele, a správní delikty fyzických osob, jejichž postih je z různých důvodů vyňat z režimu přestupkového zákona⁷¹.

V. Langrová ve své práci⁷² uvádí, že specifické označení těchto správních deliktů v právní úpravě ochrany životního prostředí nenalezneme, objevují se však v několika právních předpisech. Přitom je možné rozlišit ty, u nichž je zavinění požadováno přímo zákonem a u nichž se zavinění pojmově předpokládá.

Výslovný požadavek zavinění ze zákona je v právní úpravě ochrany životního prostředí vzácnou výjimkou. Fakticky je upravuje pouze lesní zákon. Ustanovení § 55 odst. 1 písm. a) lesního zákona umožňuje postihnout vlastníka lesa nebo jinou osobu, která úmyslnou činností způsobí značné škody na lese a ohrozí tím plnění jeho funkcí, písm. e)

⁶⁴ Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002, s. 132

⁶⁵ Zákon č. 114/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁶⁶ Zákon č. 100/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁶⁷ Zákon č. 246/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁶⁸ Zákon č. 185/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁶⁹ Zákon č. 289/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁷⁰ Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002, s. 133

⁷¹ Hendrych D. a kol. Správní právo. Obecná část. 5., rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 224 a n.

⁷² Langerová V. Právní odpovědnost za správní delikty v ochraně životního prostředí. České právo životního prostředí 2/2004 (12)

stejného paragrafu postihuje rovněž provedení úmyslné myšlné těžby bez povolení v prostoru mladším než 80 let.

Formulace ostatních skutkových podstat jiných správních deliktů fyzických osob pak zavinění sice výslovně nepředpokládá, avšak pojmově je vyloučeno spáchat takové jednání nezaviněně.

8. 4 Správní delikty právnických a fyzických osob postihované zásadně bez ohledu na zavinění

Tento druh správního deliktu lze vymezit jako protiprávní jednání právnické osoby a fyzické osoby oprávněné k výkonu určitých činností, jehož znaky jsou stanoveny zákonem, za které ukládá správní orgán sankci stanovenou tímto zákonem⁷³.

Potřeba zavést kategorii objektivní deliktivní odpovědnosti (v českém právu životního prostředí konstruovanou jako odpovědnost absolutní, navíc jen s poměrně omezenými prvky případné moderace) vyplynula nejen z vysokého a stále spíše rostoucího počtu právnických osob (a nověji i fyzických osob oprávněných k podnikání), ale zejména z vysokého stupně společenské nebezpečnosti jejich možných jednání. Technické, finanční a personální možnosti a vybavení těchto subjektů, a tudíž i následky jejich protiprávních činností (ekologická újma, míra znečištění či poškození životního prostředí atd.) jsou s možnostmi fyzických osob (ve smyslu jednotlivých občanů) nesrovnatelné. Některé správní delikty by v podstatě nebyly fyzické osoby vůbec schopny spáchat⁷⁴.

Právní úprava je rozptýlena do značné řady různých zákonů a na rozdíl od přestupků fyzických osob zde neexistuje ani částečná kodifikace správních deliktů.

Subjektem této odpovědnosti je vedle právnické osoby i osoba fyzická, která provozuje podnikatelskou činnost. Problémem však je, že v různých zákonech je používáno pro podnikatele - fyzickou osobu různé označení. Např. v zákoně č. 50/1976 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) se v § 106 hovoří o *fyzické osobě podnikající podle zvláštních předpisů*. Zákon č. 114/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o ochraně přírody a krajiny používá v § 88 označení *fyzická osoba při výkonu podnikatelské činnosti*. Dále je možno se setkat s výrazy *podnikající fyzická osoba* (zákon č. 239/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů), *fyzická osoba oprávněná k podnikání* (zákon č. 157/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů) atd.

Odlišnost postavení subjektu má pro uplatňování deliktivní odpovědnosti zásadní význam. V případě, kdy by fyzická osoba např. založila černou skládku v rámci provozování podnikatelské činnosti,

⁷³ Hendrych D. a kol. Správní právo. Obecná část. 5., rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 226.

⁷⁴ Damohorský M. a kol. Právo životního prostředí. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 71.

bude odpovědná za správní delikt. Pokud však např. ve svém volném čase na chatě vyveze odpad do lesa, bude odpovědná za přestupek a bude s ní vedeno správní řízení za přestupek jako s fyzickou osobou „prostou“, nikoli jak s podnikatelem⁷⁵.

8. 5 Správní disciplinární delikty a správní pořádkové delikty

Oba dva zmíněné druhy správních deliktů se však při uplatňování deliktní odpovědnosti fyzických osob v ochraně životního prostředí buď nevyskytují (disciplinární delikty), nebo se týkají obecných procesních pravidel a není třeba se jimi ve vztahu k deliktní odpovědnosti na úseku ochrany životního prostředí zabývat (pořádkové delikty)⁷⁶.

9 Závěr

Je beze sporu, že trestní právo (jeho prostředky – pohružka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření), je nezbytné k zajištění dostatečně účinné ochrany životního prostředí. Je jedním z nejvýznamnějších nástrojů ochrany životního prostředí.

Právní úprava trestněprávní odpovědnosti v oblasti životního prostředí v českém právu je srovnatelná s jinými evropskými zeměmi. I přesto, že v posledních letech byl trestní zákon z pohledu ochrany životního prostředí několikrát novelizován (nejvýznamnější novela, která zavedla do trestního zákona nové skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí, je již vícekrát zmiňovaný zákon č. 134/2002 Sb.), stále je možno v naší úpravě nacházet určité nedostatky. O nedostacích současné trestněprávní úpravy je pojednáno výše (viz bod 4) u jednotlivých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí.

Na tomto místě bych se chtěla dále zabývat trestněprávní úpravou ochrany životního prostředí z pohledu nově připravovaného trestního zákona a porovnat současná (příp. de lege lata) trestněprávní ustanovení na ochranu životního prostředí s úpravou slovenskou a německou, tak jak byly popsány výše (viz bod 5).

Protože platná právní úprava obsažená v trestním zákoně je nejednotná a postrádá celkovou právní soudržnost založenou na základních zásadách trestního práva hmotného, přistoupilo se k rekodifikace trestního zákona. Vládní návrh nového trestního zákona je v současné době projednáván v Poslanecké sněmovně (třetí čtení je na programu 51. schůzi Poslanecké sněmovny).

⁷⁵ Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002, s.137

⁷⁶ Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002, s.128

De lege ferenda do
samostatné kapitoly → NE
do záveru?

Podle věcného záměru by nová kodifikace trestního práva hmotného v České republice měla vycházet ze zhodnocení účinnosti dosavadních předpisů v trestněprávní oblasti, bude se přihlížet k vývoji právní teorie a praxe zejména v evropských zemích s rozvinutým demokratickým systémem, bude reflektovat změny v ostatních právních oblastech a bude zaměřena na vytvoření co nejvhodnějšího systému ochrany společnosti a jednotlivců před kriminalitou a jejími novými formami. Nová kodifikace tak bude zajišťovat plnění všech závazků v trestněprávní oblasti, které vyplývají pro Českou republiku z mezinárodních smluv a dalších dokumentů. Z mezinárodních dokumentů je v této souvislosti pro ochranu životního prostředí v trestním právu významná Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí (Štrasburk, 1998).

Změny doznala jak obecná část, tak i zvláštní část trestního zákona. Nově navržená systematika obecné části trestního zákona reflektuje požadavek věcně logického uspořádání základů trestní odpovědnosti a jejich právních následků. Stejně jako v současné trestněprávní úpravě počítá i nový trestní zákon mezi trestné činy, u nichž může dojít při splnění všech podmínek k zániku trestní odpovědnosti z důvodu účinné lítosti (§ 33), trestný čin podle § 273 „Poškození a ohrožení životního prostředí“, § 274 „Poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti“, § 275 „Poškozování lesa těžbou“, § 277 „Neoprávněné nakládání s nebezpečnými odpady“, § 278 „Neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami“, § 279 „Neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti“ a § 285 „Šíření nakažlivé nemoci zvířat“. Ustanovení o účinné lítosti bylo přebráno téměř beze změny, byly doplněny jen některé nové trestné činy.

Ustanovení o výši škody, hranici výše škody, prospěchu, nákladů k odstranění poškození životního prostředí a hodnoty věci jsou ve společných ustanoveních (část třetí, hlava první, § 426 a § 427) vykládány stejným způsobem, jak je vykládá platný trestní zákon a přistupuje k nim judikatura.

Z důvodové zprávy vyplývá, že změna v přístupu k trestněprávní ochraně významných společenských zájmů navrhovaným trestním zákoníkem a nadřazení základních lidských práv a svobod nad ostatní zájmy chráněné tímto zákoníkem vyjadřuje i nové pořadí jednotlivých hlav části druhé (zvláštní části trestního zákoníku). Do středu pozornosti a v důsledku toho i do popředí trestněprávní ochrany se dostává člověk, jeho život, zdraví, tělesná integrita, osobní svoboda, nedotknutelnost, důstojnost, vážnost, čest, ochrana jeho soukromí, obydlí, majetku a jiných jeho základních lidských práv, svobod a zájmů. Život, zdraví nebo majetek chrání i skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí, které mají samozřejmě širší společenský dopad, neboť životní prostředí vytváří přirozené podmínky existence člověka, zvířat, rostlin i dalších organismů a je předpokladem jejich dalšího vývoje, a proto jsou zařazeny do samostatné hlavy osmé „Trestné činy proti životnímu prostředí“ (§ 273 „Poškození a ohrožení životního prostředí“, § 274 „Poškození a ohrožení životního prostředí“).

z nedbalosti”, § 275 “Poškození lesa těžbou”, § 276 “Společné ustanovení”, § 277 “Neoprávněné nakládání s nebezpečnými odpady”, § 278 “Neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami”, § 279 “Neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti”, § 280 “Odnímání nebo ničení živočichů a rostlin”, § 281 “Týrání zvířat”, § 282 „Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti“, § 283 “Pytláctví”, § 284 “Neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užítkovost hospodářských zvířat”, § 285 “Šíření nakažlivé nemoci zvířat”, § 286 “Šíření nakažlivé nemoci a škůdce u užitkových rostlin”, § 287 “Společné ustanovení”). Celá hlava tak reflektuje soudobý vývoj ekologické kriminality a umožňuje, aby mohly být postihovány činy, které v minulosti za trestné činy proti životnímu prostředí považovány nebyly.

Druhým objektem trestných činů proti životnímu prostředí obsažených v hlavě osmé je zájem na ochraně životního prostředí jako základního životního prostoru člověka, živočichů i jiných organismů. Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem dalšího vývoje (§ 2 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů). Za základní složky životního prostředí se považují zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie (výčet složek životního prostředí je pouze demonstrativní). Ochrana životního prostředí se zajišťuje jednak právní úpravou režimu jednotlivých jeho složek (ovzduší, vody, půdy, lesa, atd.), a to včetně ochrany způsobu uspořádání těchto složek (ochrana přírody a krajiny). Dále je tato ochrana zajišťována právní úpravou režimu činností, které mohou mít na jednotlivé složky životního prostředí a na jejich uspořádání negativní vliv, tj. právní regulace využívání přírodních zdrojů, stavební činností, nakládání s odpady, atd.

Úvodní ustanovení (§ 273 až § 280) skutkových podstat trestných činů namířených proti životnímu prostředí byla osnovou převzata v podstatě beze změny z platného trestního zákona. Stávající formulace ustanovení § 273 až § 280 tedy již umožňují efektivnější trestněprávní ochranu životního prostředí jako celku i jeho jednotlivých složek při respektování požadavků na přesnost a předvídatelnost podmínek trestní odpovědnosti. Druhým objektem je zde zájem na ochraně životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k naplnění jejich skutkových podstat je třeba, aby byly dány dva základní předpoklady: 1) protiprávnost jednání pachatele, která je v jednotlivých skutkových podstatách výslovně vyjádřena odkazem na příslušné právní předpisy (jde o skutkové podstaty s blanketní dispozicí) a 2) nežádoucí stav - ohrožení či poškození životního prostředí jako celku nebo jeho jednotlivých složek určitým jednáním. V některých případech jde v základních skutkových podstatách o trestné činy ohrožovací (např. v § 280 „Odnímání nebo ničení živočichů a rostlin“), jinde zákon vyžaduje poškození (§ 275 „Poškození lesa těžbou“) nebo poškození a ohrožení životního prostředí stanoví alternativně (§ 277 „Neoprávněné nakládání s nebezpečnými odpady“). Osnova upravuje

v těchto ustanoveních oproti stávající úpravě jen některé alternativní tresty k trestu odnětí svobody u trestného činu "Ohrožení a poškození životního prostředí" (§ 273) a ve společném ustanovení (§ 276) doplňuje na základě požadavků z praxe sčítání, jak zasažených území, tak i jednotlivých zasažených ploch lesa, v důsledku čehož bylo pak upraveno odpovídajícím způsobem i znění skutkové podstaty trestného činu „Poškozování lesa těžbou“ podle § 275. V ustanoveních § 273 a § 274 k provedení příslušných směrnic Evropského společenství byla zařazena i „evropsky významná lokalita“, kdy tato nová terminologie odpovídá i navržené novele zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

Trestný čin "Týrání zvířat" (§ 281), který je do této hlavy s ohledem na obecný chráněný zájem přeřazen, osnova zásadním způsobem přepracovává, neboť dosavadní postih je předmětem kritiky nejen ze strany fyzických a právnických osob, které se zabývají ochranou zvířat, ale i některých státních orgánů. U odstavce 1 se proto výrazně posunují doby stanovené pro recidivu, tak aby byl umožněn náležitým způsobem opakovaný postih pachatelů této trestné činnosti. Vzhledem k tomu, že jsou kritizovány zejména velmi nízké tresty, které zákon na tento trestný čin stanoví, zvyšuje se na dvojnásobek trestní sazba za utýrání zvířete (tj. až na dva roky) a doplňují se některé okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby tak, aby byly vyjádřeny okolnosti podstatně zvyšující závažnost takových spáchaných trestných činů, zejména spáchání činu zvláště surovým nebo trýznivým způsobem a s rozmyslem a po předchozím uvážení, kdy je snahou postihnout např. jednání pachatele, který nastraží čelistovou past nebo který utýrá zvíře, které ho obtěžuje. Další zvláště přitěžující okolností je spáchání činu na větším počtu zvířat. Přitom se však zachovávají i relace k trestným činům proti životu a zdraví lidí.

Nový trestný čin, který náš trestní zákon doposud neznal, je v § 282 „Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti“. Na základě zkušeností z praxe je poukazováno na případy, kdy na základě jednání z nedbalosti při zanedbání potřebné péče byla způsobena zvířatům smrt nebo trvalé následky na zdraví, které jsou dosud postihovány jen jako přestupky podle zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, což neodpovídá jejich závažnosti. Z praxe jsou známé případy, kdy osoba, která má o zvíře pečovat, je ponechá z různých důvodů (odjezd na dovolenou, opuštění bydliště atd.) bez potřebné péče a zvířata strádají žízní, hladem, působením klimatických vlivů a následným poškozením fyziologických funkcí. V důsledku zanedbání potřebné péče jsou v některých případech v podobných podmínkách i celé skupiny zvířat chovaných k hospodářským účelům, což vyvolává oprávněně pozornost celé veřejnosti. Jako příklad lze uvést i situace, k nimž dochází při nesprávných podmínkách transportu zvířat, kdy je přepravováno příliš velké množství zvířat v malých prostorách, kdy dochází velmi často k úhynu těchto zvířat. Z těchto důvodů osnova upravuje novou skutkovou podstatu trestného činu zanedbání péče o zvíře z nedbalosti, která bude postihovat pachatele, který z nedbalosti, zanedbá potřebnou péči o zvíře, které vlastní nebo o

něž je povinen se z jiného důvodu starat, a způsobí mu tím smrt nebo trvalé následky na zdraví. Přísněji trestaný bude pak takový pachatel, který se tohoto činu dopustí ve vztahu k většímu počtu zvířat. Případy, kdy dojde sice k zanedbání péče o zvíře, ale nedojde u něj ke smrti nebo k trvalým následkům na zdraví, budou nadále postihovány na základě zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů.

U trestného činu "Pytláctví" (§ 283) osnova umožňuje v odstavci 2 (oproti předchozí úpravě) uložení dalšího peněžitého trestu jako alternativy k trestu odnětí svobody a upravuje okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby způsobem legislativně technicky obvyklým.

Ustanovení § 284 je novinkou v oblasti naší trestněprávní odpovědnosti. Nesprávné používání nebo zneužívání léčiv nebo dalších látek u hospodářských zvířat je jednou z oblastí, která je v zemích Evropské unie stabilně pod velmi silným dohledem. V rámci harmonizace našeho právního řádu s komunitárním právem počítá osnova s novým trestným činem "Neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat". Ve většině případů jde o látky antimikrobní, protizánětlivé, hormonální, antihormonální a další, které jsou zneužívány s cílem zvýšení užitečnosti u zvířat, jímž jsou podávány, a tím k zajištění následného vyššího finančního profitu u chovatele. Takovým jednáním však může být v důsledku přítomnosti zbytkového množství těchto látek v potravinách živočišného původu významně poškozeno zdraví u spotřebitele takových potravin. Z tohoto důvodu byla ze strany Evropské unie přijata řada předpisů regulujících podávání těchto látek zvířatům a následný dohled nad přítomností těchto látek jak v tělech zvířat, tak v potravinách živočišného původu. Na tyto předpisy navazují zákon č. 79/1997 Sb., o léčivech, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 166/1999 Sb., tzv. veterinární zákon, ve znění pozdějších předpisů. Cílem obou těchto předpisů je ochrana zdraví zvířat, ochrana životního prostředí, a zejména ochrana člověka (spotřebitele) před nepříznivými vlivy léčiv, v případě veterinárního zákona před nepříznivými vlivy pocházejícími od zvířat nebo potravin živočišného původu. Praktické zkušenosti, které navazují na výkon dozoru v této oblasti, ukazují, že možnost pouze správních postihů není nedostatečná, když se objevily i v této oblasti případy jednání organizovaných skupin pachatelů.

Co se posledních ustanovení týče (§ 285 až § 287), jsou opět přebrána z platné právní úpravy, jen s drobnými terminologickými úpravami (pojem „choroby“ je nahrazen pojmem „nemoci“). U trestných činů "Šíření nakažlivé nemoci zvířat" a "Šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin" osnova také rozšiřuje možnosti ukládat alternativní tresty vůči odnětí svobody (propadnutí věci a zákaz činnosti).⁷⁷

Jak je patrné, v hlavě osmé jsou soustředěny pouze tzv. obecné a některé zvláštní skutkové podstaty trestných činů proti životnímu

⁷⁷ blíže k tématu rekonstrukce trestního zákona viz důvodová zpráva k trestnímu zákonu

prostředí. Samozřejmě i nadále bude možno při ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva využívat ostatních skutkových podstat, které se nacházejí na různých místech nového trestního zákona. Jedná se zejména o trestné činy „Obecné ohrožení“ a „Obecné ohrožení z nedbalosti“ (§ 253 a § 254), „Poškození a ohrožování provozu obecně prospěšného zařízení z nedbalosti“ (§ 258), „Nedovolená výroba a držení radioaktivního materiálu a vysoce nebezpečné látky“ (§ 263), „Zneužívání pravomoci veřejného činitele“ (§ 307) a další, které jsou v návrhu nového trestního zákona umístěny v jiných hlavách zvláštní části.

Z výše uvedeného vyplývá, že nová navrhovaná úprava vylepšuje postavení ochrany životního prostředí prostřednictvím trestního práva, nemá však zásadní význam pro formulaci skutkových podstat. V tomto směru se týká spíše jen dílčích prvků, u nichž praxe prokázala nejasnost či obtížnou vymahatelnost, nebo těch, které byly do právního řádu vloženy transpozičními úpravami (např. evropsky významné lokality).

Každopádně je možno říct, že navrhovaná úprava přináší zpřehlednění a zdůraznění prioritní ochrany životního prostředí, což souvisí se změnou v přístupu k trestněprávní ochraně významných společenských zájmů v navrhovaném trestním zákoně, mezi něž se životní prostředí, resp. jeho jednotlivé složky bez pochyby řadí. V každém případě lze tedy doufat, že v České republice již ochrana životního prostředí získala svébytné postavení a další politický i legislativní vývoj bude vždy veden pod zorným úhlem principu vysoké úrovně ochrany životního prostředí, odpovědnosti původce, prevence a dalších. Zrušení rámcového rozhodnutí Evropským soudním dvorem by tak nemělo mít zásadní vliv na stávající ani připravovanou právní úpravu (i když tato ve svém odůvodnění odvolává na požadavky Rady Evropy a ES). Pokud by rozsudek ve věci C-176/03 měl znamenat změny v národním právu, pak by to bylo nutno považovat za krok zpět⁷⁸.

Co se trestů za spáchané trestné činy proti životnímu prostředí týče, v návrhu nového trestního zákona se nepočítá s většími změnami oproti stávající úpravě. Podle navrhované úpravy (stejně jako podle té současné) je možno za trestné činy proti životnímu prostředí uložit trest odnětí svobody, trest propadnutí věci, peněžitý trest nebo zákaz činnosti. Sazba trestu odnětí svobody se nijak významně nezměnila, pohybuje se průměrně okolo 1 až 3 let, u kvalifikovaných skutkových podstat je samozřejmě vyšší. Dle mého názoru by tresty měly být přísnější, aby jejich hrozba byla odstrašující a skutečně dostatečně odradily případného pachatele od těch jednání, která ohrožují nebo poškozují životní prostředí. V současné době je nejvyšším, nejprísnejším trestem, který lze uložit za trestný čin proti životnímu prostředí, trest odnětí svobody až na 15 let podle § 186 odst. 3 TZ. Je nutno si uvědomit, že životní prostředí, resp. jeho jednotlivé složky nelze využívat donekonečna a že ohrožováním a poškozováním

⁷⁸ Tichá T. (Trestněprávní ochrana životního prostředí – zásadní vývoj v evropském právním prostředí. České právo životního prostředí 2/2005 (16), s. 9 až 19,

životního prostředí je ohrožován život nejen živočichů a rostlin, ale i člověka.

K ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva by významně přispěla i trestněprávní odpovědnost právnických osob. Jsou to právě právnické osoby, které mohou při své činnosti daleko větší měrou než fyzické osoby ohrozit nebo poškodit životní prostředí, resp. jeho jednotlivé složky. Následky těchto deliktů jsou často velmi těžké a způsobované škody bývají velice vysoké (např. havárie ropných tankerů, výroba zdravotně škodlivých léků atd.). V současné době ale v našem právním řádu neexistuje trestněprávní odpovědnost právnických osob, tudíž jednání právnických osob, jimiž naplňují skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí, nelze postihnout. Právnická osoba může být podle našeho právního řádu potrestána jen za správní delikt na úseku ochrany životního prostředí, což se jeví jako nedostatečné.

memoranda
nepřítomnost
!

Důvodů pro a proti zavedení trestněprávní odpovědnosti právnických osob existuje celá řada a cílem této práce není jejich hodnocení. Ale jen na okraj bych se o některých z nich zmínila. Argumenty uváděné proti trestněprávní odpovědnosti právnických osob jsou zejména, že právnické osoby nejsou způsobilé jednat, právnické osoby nejsou způsobilé jednat zaviněně, trestní sankce ukládané právnickým osobám jsou nespravedlivé, protože postihují i nevinné subjekty, atd. Naopak důvodem pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je např. potřeba aktivizovat kolektivní odpovědnost (trestním postihem právnických osob se sleduje účinnější ochrana společenských zájmů), vznik nových protispolečenských aktivit páchaných právnickými osobami⁷⁹.

Vláda vypracovala návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, ten byl ale v Poslanecké sněmovně v 1. čtení zamítnut. Tento zákon neměl být zcela samostatným zákonem, ale měl navazovat na předpisy trestního práva v oblasti práva hmotného a procesního, tedy na trestní zákon a trestní řád, které měly být ve vztahu k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob subsidiární (pokud by neměl zákon o trestní odpovědnosti právnických osob zvláštní úpravu, použil by se, podle povahy věci, trestní zákon nebo trestní řád). Zákon počítal s odpovědností právnických osob jen u taxativně vyjmenovaných trestných činů, mezi nimiž byly uvedeny i trestné činy proti životnímu prostředí. Podmínky trestní odpovědnosti právnických osob byly stanoveny samostatně, odděleně od podmínek trestní odpovědnosti fyzických osob. S ohledem na odlišnost právnické osoby od osoby fyzické byly upraveny trestní sankce, které by bylo možno uložit právnickým osobám. Nejzávažnějším trestem byl trest zrušení právnické osoby. Dalšími tresty byly tresty majetkové (propadnutí majetku, peněžitý trest a propadnutí věci), tresty omezující nebo zakazující činnost, trest zveřejnění rozsudku ve sdělovacích prostředcích.

⁷⁹ Blíže viz Musil J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo č. 7-8. Praha: Orac 2000, s. 2 až 10.

Já se domnívám, že je opravdu velká škoda (a to nejen z hlediska ochrany životního prostředí), že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob nebyl přijat. Doufejme tedy, že se tuto oblast podaří v co nejbližší době upravit, protože se (nejen) z hlediska ochrany životního prostředí jedná o velmi důležitý právní nástroj.

Vytknout naši úpravě lze i to, že dosud ještě nebyl vydán prováděcí předpis k zákonu č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů, jak je s ním počítáno v § 27 tohoto zákona. Přijetí prováděcího předpisu by výrazně napomohlo při určování škody na životním prostředí u trestných činů proti životnímu prostředí, tak jak je tomu na Slovensku (viz níže).

Porovnání se slovenskou trestněprávní úpravou na ochranu životního prostředí

Z toho, co je uvedeno pod bodem 5. 1. 1 vyplývá, že současná úprava trestněprávní ochrany životního prostředí na Slovensku je více méně totožná s naší úpravou. Je to samozřejmě dáno společnými historicko právními kořeny.

Všechna trestněprávní ustanovení na ochranu životního prostředí jsou obsažena pouze v trestním zákoně č. 140/1961 Zb., což souvisí s tím (stejně jako u nás), že trestní právo je kumulováno do jednoho kodexu (nejedná se tedy o roztržitou úpravu).

Co se jednotlivých skutkových podstat trestných činů týče, ani zde není velký rozdíl mezi oběma úpravami. V trestním zákoně na Slovensku jsou upraveny v podstatě stejné trestné činy jako u nás, navíc je zde upraven trestný čin „Porušovania ochrany vod“ podle § 181g slovenského trestního zákona. Naopak oproti naší úpravě chybí samostatný trestný čin „Poškozovanie lesa těžbou“ podle § 181c TZ, ale skutková podstata tohoto trestného činu je zahrnuta pod trestný čin „Porušovanie ochrany rastlín a živočichov“ podle § 181 c slovenského trestního zákona. Určité odchylky od naší úpravy můžeme nalézt ve znění jednotlivých skutkových podstat. Asi největší rozdíl oproti našemu znění v trestním zákoně spočívá ve znění trestného činu „Ohrozenie životného prostredia“ podle § 181a a § 181b slovenského trestního zákona, jak o něm bylo pojednáno výše (viz bod 5. 1. 1).

I jednotlivé druhy trestů, které lze uložit za spáchané trestné činy jsou stejné, v některých případech se nepatrně liší délka trestu odnětí svobody. Podle nového trestního zákona na Slovensku, který nabyde účinnosti 1. ledna 2006, se na první pohled zdá, že lze uložit jen trest odnětí svobody (jeho výše u jednotlivých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí se oproti stávající úpravě nijak výrazně nezměnila, jen v některých případech byly zvýšeny sazby u kvalifikovaných skutkových podstat). Je to dáno celkovou koncepcí tohoto nového zákona, který ve své zvláštní části ustanovuje jen trestní sazby trestu odnětí svobody. Pachateli je tedy možno uložit alternativně jiný druh trestu, ale jen takový druh a jen v takové výši, jak je to stanovené tímto zákonem.

O způsobu stanovení výše škody u trestných činů proti životnímu prostředí na Slovensku bylo také pojednáno výše (viz bod 5. 1. 1). U

nás, ke škodě věci, podobné ustanovení neexistuje a musíme se při výpočtu ekologické újmy spokojit zpravidla se znaleckým posudkem.

I na Slovensku byl učiněn pokus o zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob. Koncepce této odpovědnosti byla obdobná jako v našem návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, tzn. odpovědnost jen za určité, taxativně vyjmenované trestné činy (mezi nimi byly i trestné činy proti životnímu prostředí), druhy trestů byly přizpůsobeny povaze právnické osoby atd. Ovšem na Slovensku měla být (oproti našemu návrhu) trestní odpovědnost právnických osob součástí nového trestního zákona (hlava pátá obecné části). Ten byl nakonec přijat, ale bez této části.

K celkovému pojetí ochrany životního prostředí na Slovensku, tedy nejen ochrany prostřednictvím trestního práva, bych ráda dodala, že se mi jeví pokrokovější než úprava naše. Je to dáno např. i dřívějším přijetím zákona CITES (zákon č. 237/2002 Z. z.), nového zákona o ochraně přírody a krajiny (zákon č. 543/2002 Z. z.). Nelze opomenout ani způsob stanovení výše škody u trestných činů proti životnímu prostředí. A dále úprava trestných činů proti životnímu prostředí v novém trestním zákoně (i když jim na Slovensku není věnována samostatná hlava ve zvláštní části), na který si u nás musíme zatím počkat.

Porovnání s německou trestněprávní úpravou na ochranu životního prostředí

Jak je patrné, trestně právní ochrana životního prostředí v Německu se nenachází pouze v trestním zákoně, ale trestněprávní ustanovení na ochranu životního prostředí najdeme i v jiných zákonech (samozřejmě jich existuje víc, než kolik jsem jich já uvedla v bodě 5. 2. 2). Mluví se v této souvislosti o tzv. vedlejším trestním právu (Nebenstrafrecht).

I v německém právním řádu se setkáme s tím, že předmětem ochrany není pouze životní prostředí jako takové, tedy v celém svém rozsahu jako celek, nýbrž i jeho jednotlivé složky (půda, voda, vzduch, organismy, energie), ale kromě toho i jednotlivé vybrané faktory životního prostředí, jako např. ochrana klidu, což je rozdíl od naší úpravy. Trestní právo životního prostředí sleduje v Německu kombinaci dvojího přístupu ochrany, a to antropocentrického a ekocentrického, tedy dle předmětu buď ochranu člověka, nebo ochranu životního prostředí. Na základě toho lze trestné činy proti životnímu prostředí, které jsou obsaženy v oddíle 29. německého trestního zákona (viz bod 4. 2. 1) rozdělit na tři skupiny skutkových podstat trestných činů:

- 1) ochrana životního prostředí a jeho jednotlivých složek (ekocentrický přístup), která je obsažena ve většině ustanovení 29. oddílu,
- 2) ochrana člověka, jeho zdraví (antropocentrický přístup), např. StGB § 330a (Těžké ohrožení prostřednictvím jedů),
- 3) ochrana kombinovaná, tj. ochrana životního prostředí i člověka, např. StGB § 326 odst. 1 (Nedovolené nakládání s nebezpečnými odpady)⁸⁰.

⁸⁰ Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002, s. 65

Podvod jde o trestný...

Co se trestů týče, jak německý trestní zákon, tak i ostatní zákony, které obsahují trestněprávní ustanovení na ochranu životního prostředí, ukládají pachateli za trestný čin proti životnímu prostředí především trest odnětí svobody (Freiheitstrafe) nebo peněžitý trest (Geldstrafe). Trestní sazba trestu odnětí svobody se pohybuje v rozmezí od jednoho měsíce do 15 let. Trestní sazby trestu odnětí svobody jsou v tomto ohledu srovnatelné s našimi. ^{TP} Podle našeho trestního zákona lze v jednom případě uložit za trestný čin proti životnímu prostředí trest odnětí svobody až na patnáct let a to za trestný čin Nedovolená výroba a držení radioaktivního materiálu a vysoce nebezpečné látky podle § 186 odst. 3 TZ, který se rovněž počítá mezi trestné činy proti životnímu prostředí.

Asi by
mohlo být

Ani do německého právního řádu nebyla dosud zakotvena trestní odpovědnost právnických osob. Právnickou osobu lze postihnout jen za správní delikty, a to pokutou.

Veliký význam pro ochranu životního prostředí prostřednictvím trestního práva má ale trestní odpovědnost funkcionářů subjektů veřejné správy a trestní odpovědnost fyzických osob v rámci právnické osoby⁸¹. Podle V. Stejskala speciální skutková podstata trestného činu veřejných činitelů ani funkcionářů subjektů veřejné správy proti životnímu prostředí v německém trestním právu neexistuje. Trestní odpovědnost funkcionářů subjektů veřejné správy však přichází v úvahu dle jednotlivých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí. Co se trestní odpovědnosti fyzických osob v rámci právnické osoby týče, rozlišuje trestní odpovědnost podnikových pověřenců pro ochranu životního prostředí (jedná se o institut práva životního prostředí, který je založen v jednotlivých zvláštních zákonech správního práva. Je povinností podniků, které svojí produkcí zatěžují životní prostředí, ustanovit odpovědného pracovníka za otázky ochrany životního prostředí uvnitř podniků.) a trestní odpovědnost vedoucích pracovníků podniku, na jejímž základě je usnadněn proces dokazování při hledání odpovědné osoby. Tato odpovědnost řeší především otázku osobní odpovědnosti vedoucích pracovníků, členů vedení podniků v případech úmyslného nebo nedbalostního znečištění životního prostředí a podnikových havárií.

jinou!
překlad
5

Náš právní řád trestní odpovědnost podnikových pověřenců pro ochranu životního prostředí nezná, přitom se jedná o významný nástroj ochrany životního prostředí. Nezná ani trestní odpovědnost vedoucích pracovníků podniku jako zvláštní institut, ale samozřejmě je zde snaha nalézt konkrétní osobu individuálně odpovědnou za trestné činy páchané prostřednictvím právnických osob. Ačkoliv škodlivé následky jsou velice vysoké a protiprávnost těchto činů je zjevná, nedaří se často dovést individuální trestní odpovědnost do konce a potrestat konkrétního pachatele – např. kvůli spletitým vztahům se individuální odpovědnost vytratí nebo se jí pro důkazní obtíže nepodaří prokázat.

⁸¹ Stejskal V. / Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002, s. 66.

Dle mého názoru by zavedení těchto odpovědností do našeho právního řádu výrazně napomáhalo k ochraně životního prostředí a jeho jednotlivých složek. Zavedení trestní odpovědnosti vedoucích pracovníků podniku by mohlo částečně řešit problém sankcionování právnických osob v rámci trestního práva, i když stále jde „jen“ o individuální trestní odpovědnost.

Charakteristická pro německé trestní právo životního prostředí je tzv. správní akcesorita trestního práva⁸². Ve zvláštní části německého trestního zákona se to projevuje tak, že jedním ze znaků skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí je porušení povinnosti vyplývající ze správního práva. Co je povinností vyplývající ze správního práva je stanoveno v StGB § 330 odst. 4. Jde o to, že otázku, zda je jednání fyzické osoby trestné, nelze posuzovat jen podle trestního zákona, nýbrž je nutné přihlídnout i k normám mimo oblast trestního práva.

Z toho, co jsem uvedla, vyplývá, že ochrana životního prostředí v českém trestním právu je srovnatelná se zahraničními právními úpravami (slovenská a německá), které jsem uvedla výše. Myslím si, že v porovnání s úpravami trestněprávní ochrany životního prostředí těchto států je naše úprava standardní.

⁸² Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002, s. 66.

Damohorský Edit: Trestní právo prostředí. Právní
AOEP (Průchod 2000)

Seznam použité literatury

- Damohorský: Ekologická odpovědnost
AVC 1994
- Boguszak J., Čapek J., Gerloch A. Teorie Práva. Praha: ASPI, 2003
- Damohorský M. a kol. Právo životního prostředí. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003
- Hendrych D. a kol. Správní právo. Obecná část. 5., rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003
- Kafka A. Trestné činy proti životnímu prostředí. Právní rádce 3/2003
- Košičiarova S. a kol. Právo životného prostredia. Všeobecná část. Heuréka 2002
- Kružiková E., Adamová E., Komárek J. Právo životního prostředí Evropských společenství – praktický průvodce. Praha: Linde Praha, 2003
- Langerová V. Právní odpovědnost za správní delikty v ochraně životního prostředí. České právo životního prostředí 2/2004 (12)
- Musil J. Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo č. 7-8. Praha: Orac 2000
- Novotný O., Dolenský A., Jelínek J., Vanduchová M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing 2003
- Prchalová J. Nový právní předpis EU o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva. České právo životního prostředí 1/2003 (7)
- Prchalová J., Tichá T. Poznámky z konference „Environment Crime in Europe“ (27. – 28. 11. 2003). České právo životního prostředí 1/2004 (11)
- Smolek M. Nová právní úprava ochrany přírody ve Spolkové republice Německo. České právo životního prostředí 2/2002 (4)
- Stejskal V. Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002
- Stejskal V., Vilímková V. Zákon o obchodování s ohroženými druhy. Praha: Linde Praha, 2005
- Šámal P., Púry F., Rizman S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004
- Tichá T. Delikt ní odpovědnost v ochraně přírody a krajiny. Právo a podnikání 2004, ročník 13, č. 12
- Trestněprávní ochrana životního prostředí – zásadní vývoj v evropském právním prostředí. České právo životního prostředí 2/2005 (16)
- Tichý I., Arnold R., Svoboda P., Zemánek J., Král R. Evropské právo. Praha: C. H. Beck. 2004
- Zástěrová J. Ochrana životního prostředí v činnosti Rady Evropy. České právo životního prostředí 1/2001 (1)